گفتوگۆ لەسەر خوانی خوێنین
کۆڕامانێک لە ئەنفال

ئامادەکردنی

حەمە کاکەڕەش

سوید
2007

ناوی کتێب: گفتوگۆ لەسەر خوانی خوێنین & کۆڕامانێک لە ئەنفال
ئامادەکردنی: حەمە کاکەڕەش
بەشداربووان: بەختیار عەلی، هەندرێن، . د. ئەحمەدی مەلا. هیوا قادر. ئیسماعیل حەمەئەمین. شێرزاد حەسەن. گۆران بابە عەلی.
ساڵی چاپ: 2007
وێنەی بەرگ:
چاپ:بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەرێمی کوردستان
ژمارەی سپاردن:

دەستپێک

لە بەرامبەر کارەساتی ئەنفال دا هەرچییەک بکرێت کەمە، کەم بەو مانایەی لە هیچ کتێب و مۆسیقاو شیعرو جیرۆک و شانۆ و ڕۆمانێک دا جێگای هەڵوەرینی ڕۆحی ئەو هەموو

ئینسانەی کورد نابێتەوە، من دەزانم زریکەی منداڵ قیژەی ژن ئاهو حەسرەتی پیرە مێرد ئەمانە نا نووسرێنەوە و ڕەسم ناکرێن بە هیچ ئامێرێک نا ژەنرێن، بەڵام خیتابی دووبارەو سوواوی حیزبەکان و بە ناو ڕۆشنبیرەکانی حیزب زۆر لەوە لاوازترن بتوانن قسە لە سەر ئەنفال بکەن، هەر ئەم لاوازی و بێتوانایی قسە کردن و نەبوونی زمانی دەربڕینەیە لای حیزبەکان وایکردووە یادکردنەوەی ساڵانەی ئەنفال لە دۆخێکی ساردوسڕو مردوودا قەتیس بکرێت.

قەتیس بوونی یادکردنەوەی ساڵانە لەو دۆخەداو نەبوونی قسە و گوتارێکی هەستیارو قووڵ وای لێکردم بیر لەوە بکەمەوە لە پرۆژەی کتێبێک دا چەند ڕۆشنبیرێکی دیاری کورد بدوێنم تا وەڵامەکانیان کتێبێک بێت بۆ مێژوو، بۆئەوەی بە ڕۆشنبیرییەکی هەستیارو ڕامانێکی ئینسانییەوە کە زۆر دوورە لە شیعاراتی حیزب و یادکردنەوەی مردووی ساڵانە خوێندنەوەکانی خۆیان لە زۆر ڕووەوە لەسەر ئەنفال بخەنەڕوو، تا هێندەی تر ئەو بۆشاییە مردووەی نێوان ڕۆشنبیرانی کورد و عەقڵی حیزب و دەسەڵاتداری کوردی بخرێتەڕوو، بۆئەوەی ڕوونتریش ئەو خەمساردی و نەکردەییانە بخرێنەڕوو کە سەبارەت بە کارەساتێکی تراژیدی وەک ئەنفال هەیە.

کۆی ئەم گفتووگۆیانە کە لەناو ئەم کتێبەدا کۆکراونەتەوە، بەشێکە لەبەردەوامی پڕۆژەیەکی خۆم کە ڕەنگە لەو نزیکانەدا چەند بەشێکی تری بەدوادابێت.

تەمەنا دەکەم ئەم سەرنجانەی کە لەم گفتوگۆیانەدا خراونەتەڕوو ببنە هۆی کارکردنی بەپەلەی زیاتر و کارامەتر سەبارەت بە ئەنفال.

حەمە کاکەڕەش
سوید

ئەم گفتوگۆیە بەشێکە لە کتێبی (گفتوگۆ لەسەر خوانی خوێنین)

ئیسماعیل حەمەئەمین

هەستی ڕەخنەگرانە ئەو هاوسەنگیە ڕادەگرێت لەنێوان ڕۆچوون بۆ نێو مەزنیەکان و خوماربوون بە شکۆداریەکان، هاوسەنگی خود ڕادەگرێت بۆ ئەوەی لەنێو ڕابوردوودا قەتیس نەبێت و ژیان بەهەموو ڕەنگەجوانەکانیەوە لەئێستادا ئامادەبێت.

ئیسماعیل حەمەئەمین

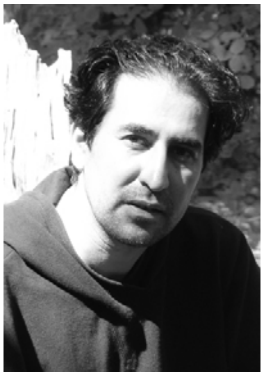

پرسیار: ئەگەر بهاتایە ئەنفال لە وڵاتێکی ئیسلامیدا ڕوویندایەو هەروەها مانایەکی ئیسلامیشی پێنەدرایە، پێتانوابوو ئەنفال بتوانرایە نوقمی بێدەنگییەکی وابکرێت هەم لەلایان وڵاتانی دراوسێوە تا دەگاتە هەموو وڵاتە ئیسلامییەکانی دنیا، ئەوسا وڵاتانی ئەوروپاش.
.

ئیسماعیل حەمەئەمین : بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە دەبێت دوو هەڵوێستە بکەین ، یەکێکیان مێژوویی و ئەوی دیکەیان ئاینی!. لەیەکەمیاندا دەبێت باس لەو پەیوەندیە مێژوویە بکەین کەلەنێوان کورد و (بەنێو دراوسێکانیدا) خۆی درێژ کردۆتەوە، بێگومان دەستەواژەی دراوسێکانی کورد بە یەکێکی وەکو من قووت ناچێت!، چونکە من لەو بڕوایەدا نیم کورد دراوسێی هەبێت، بەقەد ئەوەندەی داگیرکەری پۆست کۆلۆنیالی هەیە. پەیوەندی کورد لەگەڵ حکومەتەکانی لەگەڵیدا دەژی پەیوەندیەکی زۆرەملێ و تۆبزیە، ئاگر و ئاسن و سوپا و چەندەها دەزگای داپڵۆسێنەر لەنێوان کورد و حکومەتەکانی وەک ئێران وتورکیا و ئێراقدا،کاراکتەری ئەو پەیوەندیە دیاری دەکەن. تەنانەت لەدوای ڕوخانی سەدامیش ، تاوەکو ئێستا هەمووان بەگومانەوە سەیری نیەتی ئەو حکومەتە ئێراقیە دەکەین کەسەرۆکەکەی کوردە!. لەبەر ئەوە پەیوەندیەک نیە لەنێوان کورد و درواسێکانیدا، بەڵکو پەیوەندیەک هەیە لەنێوان داگیرکار و داگیرکراودا، لەنێوان جەلاد وقوربایندا ، لەنێوان بکوژ و نێچیرەکەیدا. بەمانایەکی دیکە پەیوەندیەکی پڕ ترس و بەدگومانی و نیگەرانی بێ بڕوایە، پەیوەندیەکی نەخۆشانەیە، پەیوەندیەکە فۆبیایەکی مەترسیدراری لەهەناویدا حەشارداوە، فۆبیایەکی لەنێو خۆیدا هەڵگرتووە و بەدرێژایی مێژوو خۆی بەرهەم دێنێتەوە. ئەم جۆرە پەیوەندیە هەر شتێکی ناوبنێت لەم دنیایەدا ، ناتوانرێت ناوی پەیوەندی نێوان درواسێ و درواسێی لێ بنێت، پەیوەندیەکە سەدەیەک خوێن هەیە لەنێوانماندا، لەنێوان ئێمە و حکومەتەکانی ئێراق ، لەمەلیکەوە بیگرە تاوەکو حکومەتی قاسم و بەعسیەکان، لەنێوان ئێمە و حکومەتە یەک بەدوا یەکەکانی ئێران تاوەکو ئاخوندەکانی ئێستا، لەنێوان ئێمە و مەملەکەتی عوسمانی تاوەکو دامەزراندنی تورکیای ئەتاتورک، لەنێوان ئێمە و بەعسی سوریادا. مێژوویەک لە کوشتن و بڕین و تاڵانی و خاپوورکردن و سوتماکی خاک و کۆمەڵکوژی و زیندانی بێ سەرو شوێن لەنێوانماندا هەیە. ئیدی دەبێت کامە درواسێ بوونی هەبێت ، تاوەکو ئێمە بتوانین لەو ڕوانگەیەوە بێدەنگبوون یاوەکو ئاشکراکردنی پڕۆسەی تۆقێنەری ئەنفالی لەسەر بینابکەین !. ئەمە گەڕانەوەیەکی

مێژووویه بۆ تێگەیشتن له ئەنفال نەک کەفوکوڵێکی کوردانەی نەتەوەچیانەی کوێر ، ئەمە جۆری ئەو پەیوەندیه کەهیچ لۆجیکێکی مرۆیانەی لەخۆ نەگرتووە ، بەقەد ئەوەندەی کارەساتی گەورەیی مرۆیی لەپشتەوەیە و لەترۆپکیدا دەگاتە ئەنفال، ئەمە ئەم بوعدە مێژووویه کەجۆری پەیوەندی ئێمە بە حکومەتەکانی ناوچەکەوە دیاریدەکات، کەپەیوەندیەکی ناجێگیر و پڕ گومان و ڕەشە بەهەموو مانا واقیعی و مێژووییەکەیەوە.
کاتێک ئازیزم باس له دراوسێ دەکەین ، دەبێت ئێمەش لەئاستی ئەواندا بین ئەمجا دراوسێین !، ئیدی گەر دراوسێیەک خراپ بێت یان باش بێت ، ئەوا چی لەو ڕاستیە گومان لێ نەکراوە ناگۆڕێت کەئێمە خانەیەکی خۆمان هەیە کەدەتوانین دەرگالەسەر خۆمان دابخەین، بەڵام ئەمە لەتێڕوانینمان بۆ ئەنفال و جینوسایدی کوردا تەواو جودایە ، ئێمە ماڵێکمان نیە تاوەکو دراوسێمان هەبێت، ئێمە تاوەکو ئێستاش وەکو کرێچیەکی ڕەزاگران مامەڵەمان لەگەڵدا دەکرێت ، کەچاویان لەسەرمانە شەوی چەند جار دەچین بۆ میزکردن و چەندە ئاو بۆ مەسینەکانمان بەکار دەهێنین!!. لێرەوە هاوکێشەی ئەنفال دووریەکی دیکە وەردەگرێت، گەر تۆ کرێچیەکی ڕەزاگران بیت و پارە نەدەیت، ئەوا مافی ئەوەشت نیە داواکاریت هەبێت وەک کرێچی ، چ جای وەک دراوسێ .
لەوانەیە ئێستا بەڕێزت وا مەزندە بکەیت کەمن چوومەتە نێو هاوکێشەیەکی ئەبستراکەوە ، بەڵام دەمەوێت لەم نمونەی دراوسێ و کرێچیەوە بێمەوە سەر ئەو دوورە مێژوویەی لەڕێگەی پەیوەندی نێوان ئێمە و حکومەتەکانی چواردەورمان بە دەستەواژەیەکەوە پەیوەندیدارمان دەکات ، کەبەندە هەمیشە بیری لێدەکاتەوە، ئەویش دەستەواژەی (ڕەوابوونی کوشتن)ە ،ئەم دەستەواژەیە چەندە دووری سیاسی و فیکری هەیە ، ئەوەندەش لای من دووریەکی ئەدەبی بێ وێنەی لەخودی خۆیدا هەڵگرتووە، مەبەستم لە ڕەوابوونی کوشتن ، ئەو هێزە سایکۆلۆژی و ئیدۆلۆژیە کە ڕەوایەتی دەدات بەکوشتنی مرۆڤ، ئەو هێزەی شەرعیەت دەدات بەلەوناوبردنی (بێگانە)، بەلەناوبردنی دوژمنان بەتەعبیری بەعسیەکان، یاخود کافرەکان بە تەعبیری ئیسلامەوی وجیهادیەکان ، یاخود تیرۆیستان بەتەعبیری لیبرالیزمی نوێی ئەمریکایی!!. ئیدی ئەو هیزەی شەرعیەت دەدا بەکوشتن دەگەڕێتەوە بۆ بنەما مێژووویەکانی پەیوەندی خۆی بەو کەسەی دەیکوژێت، مومکین نیە تۆ بکوژێک بیت لەبەفر ، تۆ لە ئاگری کەڵکەبوونی ڕقێکی مێژوویی و ئیدۆلۆژی پێکهاتووی، کەچەکێکی داوەتە دەستت، نێوی ڕەواخوازیە ، شەرعیەتێکە بۆ کوشتن. مادامەکی تۆ کرێچیەکی بێ ئەدەب و تێکدەر و موخەریب و موئامەرەچیت ، ئەوا پاکژکردنەوەی تۆ لەڕێگەی کوشتنەوە ، تاوان نیە بەقەد هێندەی ئەرکێکی نیشتمانی و تەنانەت ئینسانیشە، مادامەکی کۆمەڵگە لەو پارچە بێگانەی نێوی ڕزگاری دەبێت! . ئەمەو خاڵی سێنترالی پێکەوەبەستنی پەیوەندیە مێژووویەکانی ئێمەیە بە دەسەڵاتدارە ڕەسمیەکانی تورک و عەرەب و فارسەوە ، بەوەی ئێمەی کورد هەمیشە سەرئێشەیەکی بەردەوام بووین ، هەڕەشەیەکین بۆ سەر قەوارەیەکی یەکگرتوویی ئەوان، یاخود هەمیشە ئەمە لەگوتاری سیاسی حکومەتە داگیرکەرەکاندا دووبارە دەبێتەوە، کەئێمەی کورد هەڕەشەیەکین بۆ یەکێتی خاک و نیشتمانی ئێران و ئێراق و تورکیا وسوریا، ئیدی لەم ڕاستیە سادەوە ، (ڕەوا بوونی کوشتنی کورد) لە ئەقڵیەتی ڕەسمی و توندوتیژی ڕەسمی و بیروکراتی ئەو حکومەتانەدا وەک هۆکارێک پەنای بۆ دەبرێت.
ئەم خاڵە دەمانبەستێتەوە بە خاڵی دووهەم ئەویش (جەوهەری ئاینی) پرۆسەی ئەنفالە کەبەهەمان شێوە لەلایەن دەوڵەتانی دراوسێی خاوەن دەسەڵاتێکی ئاینی وەک سەعودی عەرەبی پێشنیازی بۆکرا و لەلایەین گشت عەرەبی ئیسلامیشەوە بە ئاشکرا و بەبێدەنگبوونیان

سەری ڕازیبوون و ڕەنگی سەوزی ُپەڕینەوەیان بەکۆمەڵکوژی ئەنفال بەخشی، مادامەکی هەردوو ئاواتە مێژوویی وئاینیەکە لەیەک پڕۆسەدا یەکدەگرنەوە. لێرەوە (ڕەوابوونی کوشتنی کورد) وەک جەستە هێزی خۆی لەو دوو ڕەهەندە مێژوویی و ئاینیە پڕ هەڵە و توندوتیژیە وەرگرتووە .. کەواتە لەنێو ئەم تۆڕە ئاڵۆز و تێک ئاڵاوادا ئەم پەیوەندیە خۆی شێوەباز کردووە ، بەهیچ شێوەک گوتارێک نابینیت کەنێوی گوتاری لێبوردن وپێکەوە ژیان بێت ، بەدرێژایی مێژووی ئێمە لەگەڵ دەسەڵاتدارانی تورک و عەرەب و فارس خۆمان لەنێو ئەم جۆرە هاوکێشە ناماقوڵ و پڕ پارادۆکسانەدا بینیوەتەوە . دراوسێکانمان بەتەعبیری تۆ ، نەک هەر دراوسێ نین بەڵکو بەردەوام خەون بەئەنفالی دیکەوە دەبینن، بۆنمونە گوێبگرە لەو دەنگۆیانەی بەنێو شیکارە عەرەبە عێراقیەکان لەدژی کورد لەسەر کەناڵە عەرەبیەکان دەیبێژن ، دەستەواژەی (ئەمە بۆ خۆیان باش نیە) دیارە مەبەستیان لەکوردە ، یاخود سەیر لەوەدایە ئەوانە ئەو قسەیە دەکەین کە لەمەنفاکاندا کەوتوون و هیچ پێناسەیەکیان نیە، کەچی کەدێتە سەر مەسەلەی کورد (بۆنمونە لەسەر مەسەلەی ئاڵای کوردستان دەستەواژەی (بۆخۆیان باش نیە) دووبارە و سەد بارە دەکەنەوە .. مەبەستم لەم نمونەیە و سەدەها نمونەی دیکە ئەوەیە کەئەنفال لە نێو مێشکی شۆڤێنیەتی عەرەبی کۆتایی نەهاتووە و ئەگەرێکی دواخراوە بۆ کاتێک سوپای ئێراق جارێکی دیکە خۆی پڕ چەک دەکاتەوە . تەنانەت بەنێو ڕۆشنبیرە عەرەبەکانیش ، چیرۆکنوسەکان کەباس لە تەفکیک و بنەماگەرایی و وجودیەت و تێزی فەلسەی دەکەن ، ئەوانە لە هەموو قەومەجیەکانی دیکە خراپتر دژی ئێمە قسە دەکەن، بۆ نمونە دادگایی سەدام، کەدادگایەکی هەزەلی بێ ئاست ولاوازە لەئاست گەورەیی مەسەلەی جینۆساید و ئەنفالەوە ، کەچی یەک کەناڵی عەرەبی ئامادەنەبوو ئەو قورسایەی بداتێ کە وەک داداگایی مەسەلەی دوجێل ، بۆچی ؟!! ، هەر لەبەر ئەوەی لەوێ چەند سەدکەسێکی عەرەب کوژوران، لەبەر ئەوە کەناڵە عەرەبیەکان دەچنە ووردەکاری دادگایەکەوە، کەچی کاتێک دێتە سەر کارەساتێکی گەورەی ئاوەها کە پێموایە (هۆلۆکۆستی دووهەمی جیهانە) ، کەچی یەک کەناڵ ئامادەنیە قورسایەکی ئیعلامی پێ ببەخشێت .. لەم نمونەی ئێستاکێیەوە دەتوانین لەو ئەقڵیەتە شۆڤێنیە تێبگەین کەلەپشت هۆشمەندی گەلانی عەرەبەوە سەما دەکات. دیارە وەکو باسم لێوەکرد هەردوو هۆکارە ئاینی و مێژوویەکە لەبەرمبەر جینۆسایدی کورد پابەندن پێکەوە، لەبەر ئەوە ناکرێت ئەم لەوی دیکە جیابکەیتەوە ، ناتوانیت هۆکاری ئاینی وەکو تێڕوانینی ئیسلامی جیهادی بۆ کورد وەکو (ئەهلی زیمە) مانای ئەوانەی لەدەرەوەی ئەڵقەی ئیسلامن، لەو کارەساتانە جودا بکەیتەوە کەئیسلام لەنێو کوردا کردوویەتی، لەو تێڕوانینە جوادی بکەیتەوە کە ئیسلامی جیهادی هەیەتی بەرامبەر میللەتانی غەیرە عەرەب . لێرەوە گوتاری پان عەرەبی ئیسلامەوی بەشێوەیەکی دیکە کار دەکات ، بەڵام لەخزمەتی هەمان ئامانج ئەویش پاکتاوی ئیتنی و نەتەوەیی کوردە ، کە ترۆپکی وەحشیەتی لە ئەنفالدا خۆی دەبینێتەوە.

دیارە ئەمانە باس دەکەم بۆ ئەوەی لەوە تێبگەین ، فەرامۆشکردنی ئەنفال پەیوەندی بەوە نیە کەلەوڵاتێکی ڕۆژهەڵاتی ئیسلامیدا ڕوویداوە ، بۆیە ڕۆژئاوا گرنگی پێنادات، بەمانای لێرەدا گوتارێکی (ئۆرێنتالیستی & ئیستشراقیانە) هەیە ، کەڕووداوەکانی نێو چوارچێوەی ڕۆژهەڵات بە هەند وەرناگرێت و چەندەها بوعدی جیاوازیش دەدات بە ڕووداوەکانی نێو وڵاتانی خۆیان !!،لەوانەیە ئەمە لە بەشێکیدا ڕاست بێت، بەڵام لەوبڕوایەدانیم کەتەنها هۆکاری سەرەکی بێت. ئەوەی زیاتر هۆکاری بێدەنگبوونە لەبەشێکی سەرەکیدا دەگەڕێتەوە بۆ دراوسێکانمان بەتەعبیری تۆ ، ئەوان وەکو باسمکرد نایەنەوێت ئەو پڕۆسە وەحشیە بە جینۆساید ناوزەد

بکەین ، تەنانەت حکومەتی ئێراقی تازە خۆی لەم مەسەلە گرنگە دەدزێتەوە، دۆزە بەدەرخونەی دەکەن ، بۆنمونە دەڵێن : خۆ تەنها کورد تووشی کوشتنی بەکۆمەڵ نەبووە، شیعەکان و هەموو ئێراقیەک قوربانیەک بووە و بە قاچی خۆی بەرێگەدا ڕۆیشتووە !! ، ئەمە چەندە ڕاستە ئەوەندەش لەناواخنیدا پرۆسەی ئەنفال ڕیز دەکات لەپاڵ کۆمەڵێک ڕووداوی دیکەی مێژووی درێژی حکومەتی ئێراقی ، بەمانای کورت و پوختی دەکاتەوە بۆ سەر ڕووداوێک لەپاڵ ڕووداوەکانی دیکە ، ئەمەش وامان لێدەکات هەمیشە گومان بکەین لەو دۆستەی ئێستا دەیەوێت لەگەڵماندا لەچواچێوەی ئێراقێکی فیدرالیدا بژی ، مەبەستم بەتایبەت لە عەرەبە ، گومانێکی گەورەیە کاتێک یەکێک کوژرانی جەرگت بەوە پاسا بکاتەوە کەتۆ یەکەم ودوا کەس نیت کەجەرگت سووتابێت!، ئەمە دووبارەئەنفالکردنەوەی (ئەنفالە) ئەمجارەیان لە لایەن ئەقڵی سیاسی عەرەبیەوە پیادەدەکرێت .. تاوەکو ئێستا حکومەتی ئێراقی بەگشتی باس لەئەنفال دەکات لە پاڵ هەموو ڕووداوەکانی وەک دوجێل و کوشتنی شیعەکان و ئەوانی دیکە ، بەمەرجێک ئەنفال بوعدێکی تەواو جوداوازی هەیە وەک لە ڕووداوەکانی دیکە، لەبەر ئەوەی لەپشتیەوە پرۆسەیەکی (نەخشە بۆ کێشان و هەڵبژاردن) وەستاوە، لەپشتیەوە (پاکتاوی نەژادی) وەک گوتارێکی سیاسی لەئەقڵی پان عەرەبیزمی بەعسیزمدا وەستاوە،لەپشتیەوە (دەبڵ مۆراڵی) و دووڕوویی ئەخلاقی ئەقڵی تەکنۆقراتی ڕۆژئاوایی وەستاوە ، کەبەسەدەها فابریک و پرۆفیسۆرەکانیان ، بەچاونوقاندن لە سروشتی دڕەندەی ڕژێمی بەعس و پیاوکوژەکانی ، ژەهریان داوە بەکۆمەڵێک شێت و پیاوکوژ ،بەمەرجێک سوور دەیانزانی حکومەتی ئێراقی خۆی بەهیچ ئەخلاقیاتێکی سیاسی و ئاینی و کۆمەڵایەتی نابەستێتەوە!. لەپشتیەوە دووڕوویی گوتاری ئیسلامی سیاسی وەستاوە، کەدەوڵەتانی ئیسلامی و بزوتنەوە ئیسلامەویە عەرەبیەکان بەویژدانێکی مردوو خۆیان لەو هەموو ژەهراویەکاندن و قەڵاچۆیە گێل دەکرد لەدژی میللەتێکی موسوڵمانی بێ چەک و بێ دیفاعدا دەکرێت. لەوپشیەوە کۆمەڵێک پرسیاری گرنگی مێژوویی و ئەخلاقی و فیکری ئاڵۆز وەستاون ، بەعس خۆی دەکات بەنێو ئەم کەلێنە گەورانەی گوتاری ئیسلامی لەلایەک و گوتاری تەکنۆکراتی ڕۆژئاوا لەلاەیەکی دیکە ، بەسوود وەرگرتن لەو کەلێن و دەبڵ مۆرالی و دووڕوویی ئەخلاقیە، ئەنفال ئەنجامدەدات .

لەسەرێکی دیکەوە بە نەخشەیەکی موحکەم و تەواو ئامادەباشیەوە، پاکتاوی نەژادی و قەڵاچۆی پابەند کردووە بە گوتارێکی ئاینیەوە، کەلەسورەتە جیهادیەکانەوە ئیلهامی خۆی وەرگرتووە. دوو چەمکی نەخشە بۆ کێشراوی لە یادەوەری عەرەبەوە هەڵێنجاوە ، یەکەمیان چەمکی نەتەوەی عەرەبی و هەڕەشەکانی سەر یەکگرتووی ئەم قەوارەیە، کە کورد یەکێکە لەو هەڕەشانەن کەئەمەش بزاوتنی ئەقڵیەتی نەتەوەچێتی و قەومەجی عەرەبە بە هەموو توێژو چینەکانیانەوە ، دووهەمیان جوڵاندنی ئەقڵیەتی ئیسلامی جیهادیە کەئەمیش کورد و فارس و نەتەوەکانی دیکە بەعەجەم و ئەهلی زیمە لەقەڵەم دەدا و بێبەریان دەکات لە بەها ئاینی و مرۆیەکان. بەشێوەیە ئەم ئەقڵیەتە بەعسیزمە کەلەخودی خۆیدا هەڵگری تۆوی جینۆسایدە وەکو ستراتیژی کارکردنی دەسەڵات لە بەرامبەر نەیارانی ، ئەم ئەقڵیەتە بەهەمان هێزیش خاوەنی ئالیەتێکە بۆ تەمومژاویکردنی ڕاستیەکان و کپکردنی هەموو دەنگێک لە ناوەوە بۆ دەروەوە، بەسوود وەرگرتن لەو هۆکارە مێژوویانەی زۆرانبازی کورد لەدژی دەسەلاتدارانی ڕەسمی تورک و فارس . ئەمە لایەنێکی گرنگن بۆ تێگەیشتن لەو بێدەنگبوونە لە ئەنفال. لایەنێکی دیکە لەدوای ڕاپەڕینەوە دەردەکەوێت و ئێستاش بەتایبەت کەکورد خاوەنی قورسایەکی سیاسیە لە ناوچەکەدا ، ئەویش لایەنی بێدەنگبونی خۆمانە لەمەڕ ئەنفال و

بێدەنگبوونی ناهاوشیارانەی هەمووانە لە کۆکردنەوەی ئەو ڕووداوەی کە تاوەکو ئێستا ئێمە بەترسنۆکی و شەرمنی و (هەستی قوربانی) یەکەوە باسی لێوە دەکەین ، ئەم لایەنەش خاوەنی باسێکی تایبەتە ..

پرسیار: ئەو هۆکارانە چین کە ئەنفال لە هۆشیارییەکی سیاسی سادەوە کە تەنها لە یادکردنەوەی سەرپێیانەی ساڵانەدا قەتیس بووە دەگوازێتەوە بۆهۆشیارییەکی کلتوری، لەو بێدەنگییەی کە خاوەنی قسەنییە دەگوازێتەوە بۆ بیرکردنەوەیەک بەدەنگی بەرز.
هەروەها ئەم بێدەنگییە چەند پەیوەندی بە کورد خۆیەوە هەیە، هەم لەئاستی بەرپرسیارییەتی کۆمەڵگای کوردی بۆ ئەنفال و هەم لە ئاستی دەسەڵاتی کوردی خۆیدا؟

ئیسماعیل حەمەئەمین: بێگومان بەشێک لەو بێدەنگیەمان لە وەڵامی پرسیاری پێشوو گەڕاندەوە بۆ هۆکارە مێژوویی و ئاینیەکان و لەمەڕ جەوهەری ناوازەی ئەو پەیوەندیە دواین، بەڵام بەشێکی گرنگی ئەو قسەنەکردنە دەچێتەوە نێوماڵی کوردی ، لەوانەشە بلێین کەکورد خۆی لەسەری بەرپرسیاربێت. بامن ئازیزم لەم ڕاستیە سادەیەوە دەست پێبکەم ، ئەویش لەچەند چاوپێکەوتنێکی دیکەدا دووبارەم کردۆتەوە، لەنمونەیەکی زۆر سادەوەیە کەلەئەوروپاوە سەرنجمدا، ئەویش ئەوەیە، کەزۆربەی ئەوانەی مافی پەناهەندەیی وەرناگرن هۆکارەکەی ئەوەنیە خاوەن مەسەلەیەکی تایبەت و بایەخدارنین، بەپێچەوانەوە، هەندێکیان کێشەی قوڵی مرۆیی و سیاسیان هەیە لەگەڵ دنیادا، بەڵکو هۆکارەکەی زمانەوانیە، بەڵێ زمانەوانیە بەمانای تەعبیرکردن لەخودی خۆت، دەربڕینی هەست و نەست و چیرۆکەکانت، ئەمە فاکتەرێکە، فاکتەری دووهەم پەیوەندیدارە بە دەرک پێکردنی قەبارەی کارەساتەکان و شوێنایان لەمێژوودا، بەمانای هۆشمەندیەکی مێژوویی. ئەم دووفاکتەرە کەیەکەمیان ڕیتۆڕیکی و خیتابی یان تەعبیریە و فاکتەری دووهەم کە هۆشمەندی خودە لەئاست کارەساتەکانە کەبەهۆشمەندی مێژوویی ناومان برد، ئەم دووفاکتەرە پێکەوەڕا خودی کوردی لەسەر ئاستی ئیندیڤیدوال و تاکڕەودا و لەسەر ئاستی هۆشمەندی کۆمەڵایەتی پێکهێناوە ،ئەمانە کاریگەری خۆیان هەبوو لەسەر قسەنەکردن ، یاخود من لێرەدا بە (نائاخاڤتن) ناوی دەبەم، ئەم نائاخفتنە ، لەنێو سێبەرە یەک بەدواهاتووەکانی ئەم دوو فاکتەرە (تەعبیری و مێژوویەدا) خۆی دەبینێتەوە. بۆ نمونە کاتێک ئەنفال کراوێک باس لە خاپوربوون و کوشتن و گرتن و ئەشکەنجەدان دەکات، ئاوەها باسی دەکات وەک ئەوەی باس لە سەفەرێکی کورت بکات بەنێو سارایەکی گەرمدا، ڕستەکانیان کورت و دوورن لەجەوهەری ڕاستەقینەی خۆیان، باسەکان ئەوەندە لاواز دەگێڕدرێنەوە کە قەناعەت بەهیچ گوێگرێک ناکات کەئاگای لە کارەساتەکان نەبێت. بەشێکی زۆری کێشەی پەناهەندە کوردەکان ، تەنانەت ئەفغانەکانیش ، ئەوەیە کە هەمیشە لێکۆڵەرەوە خۆی لەبەردەم کەسێک دەبینێتەوە کەباس لەکارەساتێکی گەورە دەکات بەچەند ڕستەیەکی لاواز ، ئیدی وا مەزندەدەکرێت کەئەمە ڕووداوێک نەبووە ڕوویدابێت ، بەڵکو ڕووداوێکە بیستراوە و ڕاستیەکانی ڕوون و ئاشکرانین .. بۆ دوور بڕۆین لەکۆتایی مانگی ئاوگۆستی 2006 دا دادگایی سەدام و عەلی کیمیاوی بوو لەسەر مەسەلەی ئەنفال ، شاهیدەکان ئەوەندە لاواز لەنێو ڕستەی کورت و ناتەعبیردا خۆیان بینیەوە، کەئەز مەزندەی ئەوەم دەکرد ئەمانە ڕووداوەکەیان بیستووە نەک تێدا ژیابن!. ئەمە کێشەکەیە هاوڕێم ، تەنانەت پارێزەرە کوردەکانیش لەشەرمێکی سەیردا دەسوڕانەوە ، بەپێچەوانەی ئەوانەوە، پارێزەرەکانی سەدام و عەلی کیمیاوی و تاوانباران ، گاڵتەیان بە شاهیدەکان

دەکرد ، قاقا پێدەکەنین ، لەگەڵیشیدا حاکمیشیان هێنایە پێکەنین. لەم نمونەیەوە هەست بەلاوازی (نائاخفتنی) کورد دەکەیت بەرامبەر مێژووی خۆی ، بەرامبەر خودی مێژوویی خۆی کەهێشتا لێی ونە و بەدویدا دەگەڕێت. بۆ تێگەیشتن لە خودی مێژوویی پێویستمان بە هەڵوێستەیەکی کورتخایەن هەیە لەبەرامبەر ئەم چەمکە، نیتچە باس لەسێ تێڕوانینی جیاواز دەکات بۆ مێژوو ، یەکەمیان تێڕوانینێکی مەزنگەرایانە (مۆنۆمێنتاڵ(Monomental دووهەمیان پارێزگار و(کۆنەخواز (Antiquarische و سێهەمیشیان ڕوانینێکی ڕەخنەگرانەیە (Kritisch)ڕێگەم بدە چەند دێڕێک لە فریدریک نیتچەوە قەرزبکەم کەخزمەتی وەڵامەکەمان دەکات ، نیتچە پێیوایە کە ئەم سێ تێڕوانینە [خزمەتی ژیانی میللەتان دەکات ، هەر میللەتەی بەپێی توانا و هێزی ، بەپێی ئامانجاکانی و پێویستی خۆی لە ڕابوردووی خۆی دەڕوانێت . هەندێک جار بۆ مەزن کردنی ڕابوردوو ، هەندێک جاریش وەک کۆنەخوازێک ، هەندێک جاریش بەچاوێکی ڕەخنەگرانەوە لەڕابووردوی خۆی دەڕوانێت [

سەرچاوە :فرریدریک نیتچە : سوود و زیانەکانی مێژوو بۆ ژیانمان . چاپخانەی ڕیکلامی ئەڵمانی .1970 ل 34

ئەم سێ تێڕوانینە پێویستیەکانی ژیانی ئێمەیە بۆ دەرکپێکردنی ڕابوردوو، مەزنایەتی بریتیە لەو کەس و ڕووداوە گەورانەی نەتەوەیەک یان کۆمەڵگایەک دەخاتە نێو قۆناغێکی نوێ ، زیندووی دەکاتەوە، هێزی دەداتێ بۆ بەردەوامبوون و ناسینی خۆی ، هەموو سەرکردەگەورەکانی مێژوو، هونەرمەندە گەورەکانی ، موزیکارە مەزنەکانی ، شاعیر و ئەدیبە بەتواناکانی ، زانایەکانی و هەموو ئەو کەسانەی لەجەنگەگەورەکانی سیاسەت و کولتور و مانەوەدا مانایەکیان بەخشیبێت بەکۆمەڵگە و بەژیانی ، چرکەساتی ئەوان لە مێژوودا ، چرکەساتی مەزنایەتی مێژووە، ئەم مەزنایەتیە هێزێک دەبەخشێت بەکۆمەڵگە بۆ ئەوەی لە ژیانی ئێستاکێیدا لاواز نەبێت، ئاوڕدانەوەیەکە لەمێژووی خودێک کەئێستا لاواز بووە و لەڕابوردوودا بەدووی دڵنەوایدا دەگەڕێت ، بۆئەوەی بتوانێت هێزێکی دیکە بەرهەم بهێنێتەوە، ئیرادەیەکی نوێیە بۆ بەرەنگاربوونەوەی دژایەتیەکانی ژیان ، بێگومان دەبێت ئاگاداری ئەوە بین کەنقومبوون لە گەورەکردنی مەزنایەتیەکانی ڕابوردوو ، سەرمەستبوون بەو ڕابوردووە زۆر جار ئێستاکێمان ئیفلیج و گۆت دەکات، دەیکاتە ئاوێنەیەکی ناشرینی زەمەنێکی بەسەرچوو، نەک هەر ئەوەندە وامان لێدەکات کە دۆڕانەگەورەکانمان ، عەیبداریەکانمان، ئەزمونە پڕ هەڵەکەنمان داپۆش بکەین و بەردەکی قورسی بەسەردا بدەین، بەشێوەیەک کەزیانێکی زۆر گەورە لەڕابوردوو بدات و لەهەندێک حاڵەتیشدا بیشێوێنێت.بەڵام کۆنەخوازی مێژووگەرایی ئەو هەڵگرتنەی ڕابوردووە لەنێو خودی هۆشمەندیدا دەپارێزێت، مێژوو دەبێتە شوێنێک کەڕابوردووی تێدا قەتیس دەبێت، ڕابوردوو دەبێتە شوێنێک کەئیلهام بەخشی ژیانی ئێستامان دەبێت، لەو هەستە کۆنەخوازە مێژووگەرایەوە ژیانی ئێستا بە پێوانەکانی ڕابوردوو دەپێورێت ، دیارە ئەم هەستە کۆنەخوازیە چەندە لەڕووی پاراستنی پێناسەیانەوە بۆ میللەتان گرنگە، چەندە هەڵگری نۆرمی کلاسیکیەت و بنەماگەری ڕابوردووە لەو کۆمەڵگەیەدا، لەسەرێکی دیکیشەوە زیان بەخشە گەر لەو هەستە کۆنەخوازیە قەتیس بین ، بێگومان ناشبێت ئەوە لەبیر بکەین کە گەشانەوەکانی ئێستاکێمان پابەندن بە ڕابوردووە و نشوستیەکانی ئێستاکێشمان پەیوەندیدارن بەکەڵەکەبوونی هەڵەکانی ڕابوردوو ، بەمانای ڕابوردوو هەمیشە لەپێچەکانی ئێستاکێماندا سەمای خۆی دەکات، بەڵام ئەم هەستە کۆنەخوازیە مێژووگەرایە، خود لەنێو ڕابوردوودا قەتیس دەکات ، هەموو ئێستاکێ یەک لەنێو ڕابوردوودا خۆی ئاوێنەیی دەکاتەوە. زۆر لەو هێزە ئۆرتۆدۆکسیانەی پەلاقاژەی

دەسەڵاتیانە ، یاخود بەشێکن لەدەسەڵات، چ لەڕۆژئاوادا بن یاوەکو ڕۆژهەڵات، لەهەموو کرانەوەیەک بۆ سەر ماناکانی لێبوردن و پێکەوەژیان و تێکەڵاوبوون و گۆڕانکاری دەترسێن، هەموو گۆڕانکاریەک بەلای ئەوانەوە هەڕەشەیە بۆ سەر قەوارە و بوونی ئەوان ، ئەوانە ئەوەندە لەڕابوردوودا دەژین ، کەچیدی ژیانی ئێستایان پێ قوت نەچێت. بێگومان هەردوو ساتە وەختە مێژووییەکە (مەزنگەرایی و کۆنەخوازی) چەندە خزمەتی دەرکپێکردنی ژیانی ڕابوردوومان دەکەن ، ئەوەندەش زیانبەخشن و لە پێشکەوتن دوامان دەخەن، گەر هاتوو خاوەنی (هەستێکی ڕەخنەگرانە) نەبین بۆ مێژوو ، کەزیاتر بۆ کۆکردنەوەی مەبەستەکەمان لەچەمکێکدا دەتوانین بە (مێژووگەرایی ڕەخنەگرانە) ناوزەدی بکەین ، ئەو هەستە ڕەخنەگرانە وامان لێدەکات کەخاوەنی (ڕۆحێکی بەراوردکار) بین لەنێوان ئێستا و ڕابوردوودا، خاوەنی پێوانەکاری لۆجیکی ڕابوردوو بین بەبێئەوەی هەستی کۆنەخوازی و مەزنگەرایی ووردەکاریەکانمان لەبیربەرێتەوە، هەڵەگەورەکان لەبیر بکەین ، کاربکەین لەتاوتوێی ڕابوردوودا بەبێئەوەی سەرمەست بین بەشکۆ کۆنینەکان ، ئەم هەستە ڕەخنەگرانە شان بەشانی تێڕوانینی ئیستاتیکای مەزنایەتی ڕەوتدەکات، پارێزگارخوازیمان لە بەها باڵاکانی ڕابوردومان دەبێتە بەشێک لە ترادیتسیۆن و نەریتێکی جوان کە ژیانی ئێستاکێ دەڕازێنێتەوە بە هێزە پۆزەتیڤەکانی ، هەستی ڕەخنەگرانە ئەو هاوسەنگیە ڕادەگرێت لەنێوان ڕۆچوون بۆ نێو مەزنیەکان و خوماربوون بە شکۆداریەکان، هاوسەنگی خود ڕادەگرێت بۆ ئەوەی لەنێو ڕابوردوودا قەتیس نەبێت و ژیان بەهەموو ڕەنگەجوانەکانیەوە لەئێستادا ئامادەبێت . دیارە ئەم تێزە زۆرلەوە قوڵترە ئێمە ئاوەها بەمەبەستی ڕونکردنەوە ئاسانکاریمان تێداکرد، بەڵام ئەوەی خزمەتی ئەم وەڵامەمان دەکات ئەو سێ هەستە مێژوویە کەخزمەت بە دەرکپێکردنی ڕابوردوومان دەکات ، بەهەمان شێوەش (زمان لەگۆ کەوتنمان) دەهێنێتە سەرئاستی ئاخافتن ، مادامەکی (هۆشمەندیەکی مێژوویی) ژیرانە لە ڕابوردووی خۆی دەڕوانێت ، نەبوونی ئەم هۆشمەندیە مێژوویە ، بەم سێ ڕەگەزە گرنگەیەوە (مەزنگەرایی و کۆنەخوازی و ڕەخنەخوازی) ، زمانی مرۆیی کوردی تووشی لەگۆ کەوتنێکی ترسناک کردووە ، بەداخەوە ئەمە لەسەر ئاستی گوتاری سیاسی کوردیشدا ڕەنگی داوەتەوە.

گوتاری سیاسی کوردی لەبەردەم شێمایەکی ئاشکرادا نیە، جیهانبینیەک نیە کەپێکهاتبێت لەخەتی سوور و بەهاباڵاکان کەهەموو نەتەوەی کورد پێوەی پابەست بێت، گرێبەندیەکی ئەخلاقی نیە ئێمە هەموو پێکەوە ببەستێتەوە وەک کورد ، وەک نەتەوەیەکی پارچەپارچەکراو وبریندار، ئاستی گوتاری سیاسی لەئاوڕدانەوە بۆ ڕابوردوو لەپلەی سفردایە ، گوتاری سیاسی کوردی هەڵگری خودێکی مێژوویی نیە ، هەڵگری یادەوەریەکی مێژووگەرایانە نیە ، هەموو ڕووداوەکان تێپەڕ دەبن ، وەک تێپەڕ بوونی شەمەندەفەر بەوێستگەکاندا ، زۆرجارانیش وێستگەکان خۆیان دووبارە دەکەنەوە ، بۆ نمونە وێستگەی شەڕی ناوخۆ لە شەستەکانەوە بیگرە تاوەکو هەشتاکان و دوا شەڕی ناوخۆی خوێناویمان، تەنانەت مامەڵەی سیاسیش خۆی دووبارە دەکاتەوە. ئێمە خۆمان لەبەردەم نوخبەیەک لە سیاسی دەبینینەوە کەبەسەر چەند پارتێکی سیاسیدا دابەش بوون ، چەندە لە فۆرم و نازناو و جیاوازی ناولێناندا جیاوازن ، ئەوەندە لەبنەمای گوتاری سیاسیاندا یەکدەگرنەوە، ئەم نوخبەیە نایەوێت بەهیچ شێوەیەک ئاوڕ لەڕابوردوو بداتەوە ، بەتایبەت بەشێوە کۆنەخواز و ڕەخنەگرانەکەی ، پارتێکی کوردی نیە کەهەڵگری ترادیسیۆنێکی سیاسیانەی کوردانە بێت و هێڵی جیاکەرەوەی بێت لەوی دیکە و مساوەمە نەکات لەسەر ئامانجەباڵاکانی نەتەوەی کوردا! ، تەنانەت کۆنزەرڤاتیفێکی کوردی بەپڕاوپڕی مانا بوونی هەبێت، هەڵگری ئەو نۆرمانە بێت

، یاخود لەخەمی دۆزینەوەی نۆرمە کوردیەکان بێت، مێژووگەرابێت وەک کۆنەخوازێک، نەتەوەیەکانی کوردیش لەچەند ڕستەیەکی سیاسی پڕحەماسی کوردانە نەبێت هیچی دیکەنین، تەنانەت توانای وەبەرهێنانی ئەدەبیاتێکی باڵانەبوون لەم ڕووەوە، بەقەد ئەوەی لایان گرنگ بووە، یەکێکی وەک قەزافی دان بەکوردا بنێت یان نا !، یاوەکو ڕۆژهەڵاتناسێک باس لەئازایەتی کوردان بکات!!. ئێستا گەر نوخبەی سیاسی کوردی ئاوڕیان لەمێژوو دابێتەوە ، ئەوا بۆ ئەوە نەبووە کەزەمەنی ئێستاکێی کورد و کێشەکانی کۆمەڵگەی کوردی لێوەدیاری بکەن ، تاوەکو بزانن لەسەر چ زەویەک وەستاون، بەپێچەوانەوە، ئاوڕدانەویان بۆ مێژوو لەپێناو لەبیرکردنی قەیرانەکانی ئێستایان بووە، لەپێناو بەخشینی شەرعیەتێک بووە بەخۆیان. سەیر لەوەدایە هەموو گەڕانەوەیەکیش بۆ مێژووی پارتەسیاسیەکان بووە ، مێژوویەک بووە بۆ مەزنکردنی شکۆمەندی و سەروەریەکانی حزب و سەرۆک و سەرکردەبووە، تەنانەت میدیای ئێستای کوردیش کاتێک مێژووی کوردی بیردەکەوێتەوە کەلەگەڵ حکومەتی بەغدا توشی گرفت دەبن،یاوەکو لەکاتێکدایە کەکێشەیان لەگەڵ یەکدیدا هەبێت ..ئیدی بەم شێوەیە شکستیەکی گەورە هەیە لەتێڕوانینمان بۆ ڕابوردوو، ئەوەی کەهەیە تەنها ژیانە لەنێو ئێستایەکی ونبوودا. لەگەڵ غیابی هۆشمەندیەکی مێژوویی، هەموو یەکلاکردنەوەیەکی هەقیقەت لەنێو ماڵی کوردیدا غائیبە ، کەواتە چی دەمێنێتەوە بۆ تاوتوێکردن مادامەکی ئێمە ڕابوردووی دوور و ئێستاشمان لەنێو تەمومژدا گینگڵ دەدا، ئێمە تاکە بونەوەرین لەسەر ئەم زەویە کەبەبێ ڕابوردوو دەژین. ئەمە لایەنێکی گرنگی لەگۆ کەوتنی زمانی مرۆڤی کوردە لەبەرامبەر ڕابوردووی خۆی ، لایەنێکی دیکە پابەندە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و ئەقڵیەتی مرۆڤی کورد و نێوەندە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکەی ، مرۆڤی کورد لەژێر کاریگەری خێڵەکایەتیدا بەشێکی زۆری توانی زمانەوانی لەدەستداوە، کۆمەڵگەی خێڵەکی ئەو کۆمەڵگەیە کە خۆت قسە ناکەیت ، کەسێک نیە بڵێت من ، بەڵکو ئێمەیەکی خێڵەکی هەیە، مێگەلیەکی سەیر هەیە کە ڕۆڵی تاک و ئیندڤیدوال دەتوێنێتەوە، بەهەمان ڕیتیمیش مافی ئاخافتن بۆ کەسەکان نیە ، بۆ تاکەکان نیە ، بۆ ماڵە کوژراو زەرەد لێکەوتەکان نیە، بەڵکو بۆ ئەو ڕیش سپی و بەنێو پیاو ماقوڵانەیە کەلەجیاتی وان قسان دەکەن. پێگەیشتنی مرۆڤی کورد لەنێو ئەو نێوەندە کۆمەڵایەتیە خێڵەکیە، گەورەبوونی لەنێو سوتمێکی پەروەردەی ئاوەها کەتەنها مامۆستا مافی قسەکردنی هەبووە، لەماڵەکەیدا گەورەکان مافی گوتنیان هەبووە، لەهەموو کون کەلەبەرێکی ئەم نیشتمانە وێرانەی ئێمەدا هەمووان لەنێو نائاخافتن و ناپەیڤداری خۆماندا تەمەڵانە مافی قسەکردن دەدەین بەئەوانی دیکە، بەخێڵ و پیاوماقوڵەکانی کەخۆیان لەو نوخبە سیاسیەدا دەبینێتەوە کەئەمڕۆ لەدوا ئەکسیۆنیدا نەک گرنکترین تراژیدیای ڕابوردووی کوردیان لەلا گرنگ نیە کە لە(ئەنفال) دا خۆی کۆرپەیی دەکات ، بەڵکو سەرقاڵە بە تاڵانبردنی سامانی نەتەوەیی کورد . ئەقڵیەتی خێڵەکی کەپێکهاتەی ئەقڵیەتی سیاسی دەسەڵاتی کوردیە، ئەقڵیەتێکی دژە مێژووە ، دژە ئاوڕدانەوەیە لەڕابوردوو، ئەقڵیەتێکە ئامانجی سەندنەوەی زمانە لەویدیکە، ئامانجی گرتنە دەستی هەموو دەربڕینێکە لەوی دیکە، مراندنی هەموو ئیندیڤیدوالێکە هەوڵی تەعبیرکردن بدات لەخۆی ، ئەم هێزە مۆرکی شێوازی حوکمی دەسەڵاتە بووە لە کۆنەوە تائێستا ، لێرەوە ئێمە دەتوانین لەو مرۆڤە تێبگەین کەلاوازە لەبەرامبەر ئاخافتن ، بێگومان گەر هاتوو بە لەنێو بێدەنگی خۆیدا نقوم نەبووبێت . ئەم مرۆڤە کوردیە (ناپەیڤدارە) ، مرۆڤێکە هەموو ڕووداوێکی بەسانایی بەلادا تێپەڕ دەبێت و تەنانەت بەئاسانیش کارەساتەکان بەنێو ئەودا تێپەڕ دەبن، ڕاستە بەنێو تراژیدیا گەورەکانی

مرۆڤایەتیدا تێپەڕیوە، بەڵام توانای دەربڕینی لەبەر هۆکارانەی باسمانکردن، ڕێگرە لەبەرامبەر وەسفکردنی کارەساتەکان و تاوتوێ کردنیان
کاتێک مرۆڤ خاوەنی دەنگی بەرزی ئاخافتنە، کەتوانای هەیە ڕابوردووی خۆی تاوتوێ بکات، خاوەنی خودێکی مێژوویە ، لەڕێگەیەوە گرنگی خۆی لەسەر ئەم زەویە دەپێوێت، دەزانێت شوێنای ئەو لەکوێدایە و عەیبداریەکانیش لەکوێدایە، هۆشمەندەبەرامبەر ئێستای مادامەکی بەردەوام ڕابوردووی دوور و نێزیکی خۆی هەڵدەسەنگێنێت ، دەچێتە نێو ووردەکاریەکانیەوە، دەبێت بەبەشێک لە ڕۆحێکی مەزن و شکۆداری و هێز و ئیرادەی بەرگریکردن و چیرەدرێژی پێ بەخشێت، پێش ئەوەی حاکمێک لەبەردەمیدا دانیشێت ، خۆی دەمێکە لەڕێگەی ئاوڕدانەوە لە ڕابوردوو دادگایی ئەخلاقی دوژمنەکانی کردووە. ئەم خودە کوردیە ، سوبێکتێکی شەرمن و بێدەنگە، زۆر لاواز و کزو و غەمبارە ، مرۆڤێکە نازانێت چی لێ بەسەر هاتووە، مەبەستم ئەوەیە ئاستی هۆشمەندی ئەو ، لەئاستی دەرکپێکردنی ڕووداوەکاندا نیە!. لەئاستێکی پاڕانەوە و زەلیلیدایە، لەئاستێکدایە کە نوخبەیەکی گەورەی سیاسی و ڕۆشنبیر و مێژوونوس نەگەیشتونەتە ئاستی شیکارکردنی کارەساتێکی وەک ئەنفال، جەماوەریان نەهێناوەتە سەر ئاستی تێگەیشتن لە بوعدە مەترسیدارەکانی ئەنفال، ئەوەی کەهەبووە تەنها پروپاگەندەی پارتی سیاسی بووە بۆ کردنەوەی لایەنگر و لێدانی نەیارە سیاسیەکانیان، دەنا هۆشمەندی سیاسی کوردی لەئاستێکی تێڕوانینیدا نیە بۆ مێژوو.
ئیدی کاتێک مرۆڤێک بەو هەموو کەلێنەوە لە دەرکپێکردنی ژیانی خۆی و ڕابوردووی دەچێتە بەردەم دادگایەک ، ناتوانێت قەناعەت بەئەویتر بکات، چونکە ئەو لەنێو نائاخافتندا، لەنێو ناپەیڤداریدا،   پەروەردەبووە ، کاتێکیش قسە دەکات، هەموو ڕووداوەکان وەها سانا دەکاتەوە ، کەچیتر وامەزندەبکەین کەئەم هەموو گۆڕە بەکۆمەڵە تەنها وەهمێکی نەخۆشانە بووە و لەڕاستیدا بوونی نەبووە.
بەدیوێکی دیکەدا هۆکاری نائاخافتن وەکو لە وەڵامی پرسیاری یەکەمدا بە تێپەڕیی باسمکرد، ئەو هەستە قوڵەی مرۆڤی کوردە بە بوونی بە قوربانی، وێنەکردنی خود وەک (قوربانیەک) ، گەورەکردنی ئەو وێنانە لەلایەن ئەقڵی سیاسی کوردیەوە ، بەشێکی دیکەی کێشەی مرۆڤی کوردە لەبەرامبەر ڕابوردوویی. بەتایبەت لەدوای ڕاپەڕینەوە ئەقڵی سیاسی کوردی زۆر کاڵفامانە ڕێڕەوی بیرکردنەوە و دەموچاوی سیاسی خۆی هەڵگێڕایەوە، لە قەوارەیەکی سیاسی شۆڕشگێڕی خاوەن گوتاری شۆڕشگێڕی و بەرەنگاربوونەوەی دوژمن ، بۆ دەموچاوێک دیکەی سیاسی کە داوای بەزەیی لە(زلهێزەکان) بکات ، سیاسەتێکی تەواو زەلیلانەیان پیادەکرد ، کەتەواو پێچەوانەی (ڕۆحی پێشمەرگەیی) مرۆڤی کوردە، ئەو ڕۆحەی تاوەکو ئەمڕۆ لەبەرامبەر چوار دەوڵەتی شۆڤێنی و نەتەوەچی و دواکەوتوو خۆی ڕاگرتووە، ناسنامەی نەتەوەیی و مرۆیی خۆی پاراستووە، بوونێکی بەرگریکارە تاوەکو کۆتایی ، جەنگاوەرێکی نەفەس درێژی پێش مەرگە ، نەک دوای مەرگ بکەوێت . ئەم ڕۆحە ووزەدەری هەموو شۆڕشەکانی کورد بووە بەهەموو خەت و خواریەکەوە، بەهەموو باشی و خراپیەکەوە، بەهەموو سەرکەوتن و نشوستیەکیەوە، ڕۆحێکی نەدۆڕاوی سەربەرزە، مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ مێژووی (پێشمەرگە) ، بۆ ئەوانەی دژی گەورەترین بەنێو زلهێزی دنیا کەبەریتانیا بوو وەستانەوە ، بەبێئەوەی تەنانەت موچرکەیەکی ساردیش بە لەشیاندا بێت، ئەو لوت بەرزیە پێشمەرگانە بەشێکە لەڕۆحی مرۆڤی باڵای کورد کەلەنێو خۆیدا هەڵیگرتووە ، دەنا کێ دەیتوانی دژی ئەو هەموو جینۆساید و کیمیاوی و کۆمەڵ کوژیە بوەستێتەوە، ئەو ڕۆحەیە کەهەمیشە پێمان دەڵێت : واهاتینەوە ، وادیسانەوە هاتینەوە .. ئەم ڕۆحە بەرەنگارە ئازایە

لە چوارچێوەی بەرگریکردندا مایەوە و نەبوو بە گوتارێکی سیاسی ، نەبوو بەستراتیژێکی کوردیانەی پتەو و زیرەک، ئەم ڕۆحە هەمیشە بریندار دەکرا لەلایەن سەرکردەی کوردەوە تاوێک بەفرۆشتنی و تاوێک بەهەڵخەڵەتاندنی و تاوێکیش بەشکستیەکانی،ئەو ڕۆحە پێشمەرگانە ، ڕۆحێکی نەتەوەچیانە نیە ، بەقەد هێندەی ڕۆحێکی مرۆڤ دۆستی باڵایە ، ڕۆحی جەنگاوەرێکە لەپێناوی یەکسانی و هەقیقەتدا . ئەم پرنسیبە مۆراڵیانە لەڕۆحی هەموو پێشمەرگە و کوردێکی دڵسۆزدا ، بەپێی ئاستی هوشیاری و توانای ووزەدەری ژیانی بەرگریکردن بووە لەپێناو مانەوەی وەک کوردێک . بەداخەوە ئەم ڕۆحە وەکو باسمانکرد هەمیشە سووتەمەنی ئەقڵی سیاسی کوردی بووە ، کەهەمیشە بەکاربەری ئەو ڕۆحەبووە ، نەک ئیلهامبەخشی بێت .

لەدوای ڕاپەڕینەوە مرۆڤی کورد دەبێت بە کەسێک کەداوای بەزەیی دەکات ، لەسەرێکەوە لەو هەستەوە سەریهەڵداوە کەداواکردنی بەزەیی نیشاندانی ئاشتیخوازانەیە ، لەسەرێکی دیکەشەوە پەیداکردنی دۆستە بووە بۆ کورد، کردنەوەی دەرگاکانی جیهان بووە لەسەر مەسەلەکەی ، بەبێئەوەی ئەو هەقیقەتە سانایە دەرکپێبکەین ، کەدنیا هەتر وەکو جاران بەردەوامە لە کردنەوەی دەرگا لەسەر ئەوەی دەیانەوێت دەرگایان لێبکەنەوە و فەرامۆشکردنی ئەوانەشی کەنایەنەوێت پەیوەندیان هەبێت لەگەڵیاندا، جاخودای دەکرد نەک ئەنفال و کیمیاوی باران کرابن ، بەڵکو وەکو ڕاوەندیەکان بەسەدەها هەزاریان لێ قەڵاچۆبکرێت. دنیا هەر وەکو خۆی ناشرینە و ستراتیژیەتی بازاڕ و پارە و چەک حوکم دەکات ، ئیدی دەبێت بڕیار بدەین ئایا بپاڕێنەوە یاوەکو ببین بەئەمری واقیع !، ئەم پرسیارە ئەقڵی سیاسی نەک هەر نەیکرد لەخۆی ، بەڵکو زۆر بەئاسانی، لەژێر ناوی گۆڕانکاری لەگەڵ شنەبای دیموکراسی و ئاشتی جیهانیدا !!، خۆی فڕێیدایە بەردەم دەرگاکانی نەتەوە یەکگرتوو و حیلفەکانی ڕۆژئاوا ، بەبێئەوەی ئازایانە وەکو کوردێک خۆی پێشکەش بکات، بەڵکو وەکو ئێراقیەکی موخلیس!

لەژێر چەتری ئەم سیاسەتی پاڕانەوەیەدا ، وێنەی (قوربانی) و هەستکردن بەقوربانی و ئیدانەکردنی وێنەی جەلاد، ڕۆژ بەڕۆژ دەبووە کەش و هەوای سیاسی کۆمەڵایەتی ، بوونی گەمارۆی ئابووری و چاوەڕێ کردنی یارمەتی و ئازوقە ، زیاتر ئەو کەش و هەوا سایکۆلۆژیەی لەبارکرد بۆ مراندنی ڕۆحی بەرگری و نقومبوون لە ووردەکاریەکانی ڕۆژانەژیانی سیاسی و پەراوێز بوون لەمێژووگەرایی، ئەو خودە کوردیە ڕۆژ بەڕۆژ دەچووە سوچەکانی پاڕانەوە، ناشرینترین مرۆڤیش ، ئەو جەنگاوەرەیە کەدەبێت خزمەتکار، ناشرینترین هەژاریش ئەو هەژارەیە کە کاتی خۆی دەوڵەمەندێکی بەدەسەڵات بووە. ئیدی سەرجەم ئەم دەڤەرە تاوەکو ئێستا دەپاڕێنەوە، تەنانەت لە پەناهەندەکانی لەندەنیش کەئێستا لەحکومەتی ئێراقیدا وەزیرن . هەستکردن بەوەی کەئێمە قوربانین زمانێکی لاواز و کز و شەرمنی پێبەجشین، بەجۆرێک کەزمانی داواکاردنی بەزەیی بۆتە زمانی گوتاری سیاسی لەبەردەم بێگانەدا .

دیارە ئێمە یەکەم میللەت نین هەستکردن بەقوربانیمان تێدا سەوز بووبێت، جولەکەکان لەدوای هۆلۆکۆست، بەهۆشمەندیەوە هەستیان بەوە کردبوو کە دەبێت تەجاوزی وێنەی قوربانی بکەن ، لەشەڕی 1967 دا کەعەرەبیان تووشی دۆڕاندنێکی بێ وێنەکرد، بۆ ئەوان ئەو سەرکەوتنە تەنها سەربازی و سیاسی نەبوو ، بەڵکو پێچێکی مێژوویی گرنگ بوو لەڕووی سایکۆلۆژی و هۆشمەندی سەرجەم جولەکەوە، ئیدی زۆربەی نوسەر و سیاتمەداران و مێژوونوسانی جولەکە باسیان لەو گۆڕانە گرنگە کرد کە لە (کلێشەی پاسیڤی قوربانی) یەوە

گۆڕا بۆ (كڵێشەی پاڵەوانێكی سەركەوتوو) . نوسەرێكی وەكو نوڤیك لەبڕوایەدابوو [وێنای جولەكەكان لە شەڕی یونی 1967 دا وەک پاڵەوانێكی سەربازی ، بووە بەزاندنی كڵێشەی جولەكەیەكی لاواز و قوربانیەكی پاسیڤ ... بەزاندنی ئەو كڵێشە دێرینەبوو كەهەمیشە ڕێگرێكی ناوەكی بوو لە پەرەپێدانی گفتوگۆ لەمەڕ هۆلۆكۆس [نۆرمان فینكل شاتین : بەفابریكە كردنی هۆلۆكۆست. چاپخانەی پیپەر 2001

گەر وێنەی بەقوربانی لای جولەكەكان لەماوەیەكی زەمەنی دوای جەنگی جیهانی دووهەم پەیڕەو كرابێت ، ئەوا زۆری نەخایەندووە كە جولەكەكان بەجیاوازی بۆچوونیان لەمەڕ زایۆنیزم !، هەستیان بەو خاڵە گرنگە كردووە كەڕۆڵ بینین وەک قوربانیەک نەک هەر ڕۆڵێكی نوێنەرایەتی نابینێت ، بەڵكو وێنەیەكی نێگەتیفی قوربانیەک دەخاتە بەردەم دنیا ، كەتوانای سەربەخۆ بوونی نیە ، ئەوان سەركەوتنی 1967 یان بۆ ئەو مەبەستە بەكارهێنا بۆ تەجاوزكردنی وێنەی پاسیڤی قوربانی.

بەگەڕانەوە بۆ بێدەنگبوون و نائاخاڤتنی مرۆڤی كورد بەرامبەر ڕابوردوویی دەتوانین بڵێین ، كەئێمە بەردەوام لەنێو ئەو وێنە پاسیڤەی قوربانیدا دەژین، تەنانەت لەئاستی تاكەكەسیشدا كەقسەبۆ بێگانەیەک دەكرێت ، هەوڵ دەدەین زیاتر بەزەیی و هاوسۆزی ببزوێنین. ئەمە لەسەر ئاستی سیاسیدا بۆتە ستراتیژێک و بەتایبەت لەدوای ڕاپەڕینەوە بۆتە ئەو وێنەیەی كەمیدیای حزبی تاوەكو ئێستاش بەردەوام زەقی دەكاتەوە، دەبوایە ڕووخانی سەدام بكرایە بەهۆكارێک بۆ تەجاوز پێكردنی ئەو وێنەیە، لەقوربانیەكی پاسیڤەوە بۆ سەركەوتوویەک بەسەر دوژمنێكی فاشیستدا . بۆ نمونە دەبووایە حكومەتی ئێراقی و كابینەی یەكەم ، مەسەلەی ئەنفالی وەک مەسەلەیەكی جینۆسایدی زێدەی بیری پان عەرەبیزمی شۆڤێنی بەڕەسمی لەقەڵەمبدایە و ئەم حكومەتە داوای لێبوردنی بكردایە لەگەلی كورد، بەڵگەنامەیەكی ڕەسمی و مێژوویی ئاوەها، گرنگیەكی ڕۆحی و مێژوویی دەبوو. ئەو هەڵوێستەی كەدەڵێت كەئەم حكومەتە لێپرساو نیە بەرامبەر تاوانكاری حكومەتی پێشوو، بەڕای من فەرامشكردنی ڕابوردووە و هیچی تر، گەر هاتوو بەناڕاستەوخۆیی ڕازیبوون نەبێت لەسەر تاوانكاری! .

ئەمە جگەلەوەی دەبووایە ئێمەی كورد وەكو جولەكەكان ئەنفالمان وەكو (كارەساتێكی تاقانە) لەقەڵەم بدایە ، ڕاستە 1904جینۆسایدی خێڵە ئەفریكایەكانی لەنامیبیا لەلایەن حكومەتی قەیسەری ئەڵمانیەوە ئەنجامدرا و تێدا زیاتر 25 هەزار ژن و منداڵ وپیر و گەنجی خێڵی هیرێرۆ بەكۆمەڵ كوژاران، بەڵام ئەمە مانای ئەوە ناگەیەنێت كە هۆلۆكست بەوی دیكە بەراورد بكرێت ! ، یاخود جولەكەكان ڕێگە بدەن هۆلۆكۆست لە چوارچێوەی خۆیدا نەخوێنرێتەوە و كارەساتی ئەوان تێكەڵی لەگەڵ كۆمەلچكوژیەكانی دیكەدا بەراوو بكرێت. بێگومان ئەوان كاریان بۆ ئەم مەسەلەیە كرد و تاوەكو ئێستاش چاوێكی ووریان لەسەر هەموو مەسەلەیەک پابەند بێت بە هۆلۆكۆستەوە.

من پێمووایە هەموو كۆمەڵكوژیەک (كارەساتێكی تاقانەیە) و دەبێت لە ڕوویەكی تاقانەیەوە مامەڵەی لەگەڵدا بكەین ، ئەم تایبەتمەندی كردنەی ئەنفال تاوەكو ئێستا نەگەیشتۆتە ئاستێكی هوشیاریەكی سیاسی و كولتوریانە. لێرەوە ناپەیڤداری مرۆڤی كورد وەكو كێشەبەندیەكی گەورە ڕۆڵی خۆی دەبینێت لە مێژووكردەبوونی ئەنفال وەک (كارەساتێكی تاقانە)، دیارە ئەم ناپەیڤداریە هەمەهۆكار و هەمە تایبەمەندین ، بەڵام سەرەكیترینیان دەركپێنەكردنی خودی هۆشمەندی كوردیە بە دووریەكانی ئەنفال ، لەگەڵیشیدا زمانێكی زۆر لاواز و پەڕپوت بەرهەم دەهێنێت ، كەئەز بە زمانی قوربانی تێدەگەم، نەک زمانێكی پڕ شانازی.

پرسیار: ئەو پێشنیارە تایبەتیانەی ئێوە چین، بۆ ئەوەی ئەنفال وەک کارەساتێکی سیاسی مێژوویی لە یادوەری ئینسانی کوردا بەچەشنێک بمێنێتەوە کە هەمیشە جێی ئاوڕدانەوەو قسەکردنبێت لەسەری لەلایەن ئەو نەوانەی کە لەدواڕۆژی کۆمەڵگەی ئێمەدان؟

ئیسماعیل حەمەئەمین: دیارە ئێمە هەندێک بەووردی لەمەڕ کێشە فیکری و سیاسیەکانی ئەنفال دواین، باسمان لەمرۆڤی کورد کرد وەک مرۆڤێک دابڕاو لە مێژووی خۆی ، یاخود لاواز لە دەرکپێکردنی شوێنای خۆی لەدنیادا. باسمان لەوە کرد کەهێشتا زمانی پاڕانەوە و گریان و هەستکردن بەقوربانی و قوربانبی بوون ، ئەو کلێشەیە کە ئەنفالکراوان و نوێنەرکانیان لەڕێگەیەوە خۆیان بە دنیا و بێگانە و دادگاکان دەناسێنین . لەم چەند خاڵەوە بەکورتی قسەمان لەسەر ئەم ئیشکالیەتانە کرد، کەنەک تەنها کێشەبەندی و ئیشکالیەتێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نیە لە زەمەنێکی دیاریکراودا! ، بەڵکو کاریگەریەکی گرنگی هەیە بۆ پێکهاتەی داهاتوویی کەسێتی کورد ، وەک خودێکی کۆمەڵایەتی و مێژوویی . کاریگەری هەیە لەسەر پێکهێنانی ئەو (منی کۆمەڵایەتیە) کەبەشێکە لە پێکهاتەی سەرەکی سایکۆلۆژی کەسەکان لەداهاتوو و ئێستادا، بۆ سەر نەوەکانی داهاتوو . ئەو (منی باڵا کۆمەڵایەتیە) ئێستا زاخاودراوە بە هەستکردن بەقوربانی ، بەلاوازی و پاڕانەوە و دەرۆزەکردنی سۆز لەدنیاکدا، ڕێز لەهیچ کەسێکی دەۆزەکاری سۆز ناگرێت. ئێمە خاوەنی مافین نەک دەرۆزەکەری ماف. دەستەواژەیەکی سادەیە کەبڵێین ماف دەسەندرێ نەک داوادەکرێت !!، تەنانەت هەموو ڕەخنەکان لە گەندەڵی دەسەڵاتی کوردی لەو (منی قوربانیەوە) خۆی فۆرمولە دەکات، هەموو ماڵپەڕەکان سکاڵا و داواکردنە، هەموو یەکێک لەئێمە ، تەنانەت بەنێو (ڕۆشنبیران) ، خۆیان لەڕێگەی (قوربانی دەسەڵات) پێناسەدەکەن، نەک ئۆپۆزیسیۆنێکی چیڕەدرێژ، نەک جەنگاوەرێکی سەر سەختی مافەکانی.

ئەقڵیەتی قوربانی ، ئەقڵیەتێکە ڕێگرە لە مێژووگەربوونی مرۆڤەکان، قوربانی بۆیە قوربانیە ، چونکە کردەی دەرکپێکردنی لەگەڵ ڕووداوەکاندا لاوازە ، قوربانیەکان ماوەیەکی زۆریان دەوێت کەهەموو بوعدی کارەساتەکان کۆبکەنەوە، دەرک بەهەموو دووریەکانی بکەن، قوربانی مرۆڤێکە پێویستی بەیارمەتی هەیە بۆ ئەوەی بتوانێت ئەو هەموو بەسەرهاتەنی بەسەریدا هاتوون کۆبکاتەوە، لەشۆکی قوربانیبوونی خۆی ڕزگار بێت، دووری تراژیدیەکانی شیتەڵ بکاتەوە، لێرەوە قۆناغێکی زەمەنی هەیە کەخود پێویستی بەوە هەیە جارێکی دیکە بەخۆی و ڕووداوەکانی پەیوەندیداردا بچێتەوە ، ئەوسا هۆشمەندیەکی تایبەت بەو کارەساتە پێکدێت، هۆشمەندیەک هەوڵ دەدات ڕووداوەکان مێژووکردە بکات ، لەکارەساتێکی هیومانی وسروشتیەوە ، بیکاتە کارەساتێک لەنێو مێژوودا، لەگەڵ دۆزینەوەی خودی مێژوویی، ئەوسا مرۆڤایەتی ئاوڕ لەنوێنەرانی ئەو تراژیدیا دەداتەوە. .

لێرەوە وەکو نیتچە گووتەنی هەرسێ ڕوانینەکە (مەزنایەتی و کۆنەخوازی و ڕەخنەگرانە) دەبنە کلێشەی پێناسەکردنی خودی مێژوویی لەنێو ڕووداوەکاندا ، ئیدی (خودی کۆمەڵایەتی) هەست بەشوێنای خۆی دەکات لەجیهاندا، چیتر هەست ناکات ئەو پەراوێزە ، چیدی هیلاکی خۆی لە دەرۆزەکردنی هاوسۆزی میللەتان و کەسانی دیکەدا خەرج ناکات، بەڵکو ئازایانە نوێنەرایەتی خۆی دەکات بۆ سەندنی مافەکانی نەک بۆ هاوسۆزی. باهەموو دنیا هاوسۆزت بێت ، چ دەگۆڕێت لەمەسەلەکان، تەنها دەستەواژەی وەک (بەڕاستی غەمبارین بەو کارەساتانەی بەسەرتاندا هاتوون !!) چنگ دەکەوێت ، ئێ ..دوایی!! ، دەبێت ئێمە هەموو

لاوازیەکی ئەوانی دیکە چ ئەمریکایی بن یاوەکو حکومەتی ئێراقی بێت ، بە دۆسیەی ئەنفال ڕاوبکەین، دەبێت ئەنفال ببێتە پرسیارکردنێک لەمەڕ شەرعیەتی سوپای ئێراقی ، تەشکیلاتی داهاتووی و ئیدۆلۆژی ئەو سوپایە. دیارە من لێرەدا ڕێگەبەخۆم نادەم کە بۆ سیاسەت دیاری بکەم چی بکەن یان نەء، بەڵام پرسیارکردن لە ڕۆحی کوردی و ئیشکالیەتە کولتوری و فیکریەکان ئەو بنەمایانە دیاری دەکەن کەهەموو سیاسەتێک خۆی لەسەر بینادەکات.

ئەم هۆشمەندیە مێژوویە کارێکی زۆری پێویستە، کارێکی جیدی پێویستە لەلایەن پارتە سیاسیە کوردیەکانەوە، پڕۆژەیەکی گەورەیە بۆ سیاسەتی کوردی کەدەتوانێت بەشێکی گرنگی مێژووگەرایی بۆ خۆی ببچڕێت. ئەویش دەرچوونە لەقاوغی پاڕانەوە و نزاکردن و هەستکردن بەمەغدوری ، گواستنەوەی هۆشیاریە لە قوربانیەوە بۆ خودێکی مێژووگەرایی. ئەمە پڕۆسەیە کارێکی هەمەلایەنی دەوێت لەهەموو لایەنەکانەوە، لەسەرژمێرەوە بیگرە تاوەکو ئەرشیفکردن و دیکۆمێنتارکردن تاوەکو دەگاتە قۆناغی جیاکردنەوە و هەڵبژاردن و بەکارهێنانی وەک دێکۆمێنتی یاسایی ، تاوەکو هەموو ئەمانە دەبنە سەرچاوەیەکی گرنگ بۆ هۆشمەندی مێژوویی کوردی . بەڵام لەهەموویان گرنگتر ، ئەو ڕاوبۆچوونانەیە کەئەم کردەیە پاڵشت دەکەن بەدەستەواژە و چەمکەکان کەئەمانیش کۆنسێپتی داهاتوویی کارکردن ڕێڕەوخواز دەکەن. موستەحیلە تۆ پڕۆژەیەکی گەورەی وەک ئەنفالت هەبێت و بتەوێت بەدنیای بناسێنیت و چەندەها دەوڵەتی ئەوروپایی و کۆمپانیاکانی و دەوڵەتانی عەرەی پێ تاوانبار بکەیت ، بەبێ نەبوونی کۆنسێپت و ئەدەبیاتێکی دەوڵەمەند بۆی ، هەر لەفیکر و بیروبۆچوونی سیاسیەوە بیگرە تاوەکو دەگاتە لایەنە یاسایەکانی جینۆساید . دیارە ئەمە بانگەشە نیە بۆ دانانی ئایدلۆژیەک بۆ ئەنفال ، بەڵام هەموو کارەساتێکی گەورە لەدنیادا ، کەتایبەت بێت بەڕابوردوو ، پێویستی بە چەندەها دەزگا و نێوەند و خاڵی کولتوری هەیە ، بۆ ئەوەی توێژەرەوەی ئەنفال خۆی لەبەردەم زەخیرەیەکی گەورەی ئەرشیف و بەڵگەنامە و دیکۆمێنەتەکان ببینێتەوە، خۆی لەبەردەم چەندەها کتێبی جیدی ببینێتەوە ،کەتەوەرەی فیکری وسیاسی و تەنانەت بیرەوەریشن لەمەڕ ئەنفال، خۆی لەبەردەم فلیمی دۆکۆمێنتاری و سەرژمێریاریدا ببینێتەوە. لەسەروو هەمووشیانەوە دەبێت دەستەواژ و چەمکی تایبەت بکرێت بە خاڵە ڕۆشنەکانی کارکرن و کۆنسێپتی کارکردن، وەکو دەستەواژەیەکی کەباسمکرد وەک نمونە (ئەنفال کارەساتێکی تاقانەیە) بکرێت بە خاڵک قسەی لەسەر بکەین ، هەوڵ بدەین بیسەلمێنین بۆچی تاقانەیە ، بەعەرەبێکی خواروو بڵێین کەکوشتنی شیعە بەراوردناکرێت بەئەنفال ، لەئەنفالدا بیرکردنەوەیەکی بەرنامەڕێژراوی پان عەربیزمی گەنیو هەبووە ، لەئەنفالدا ئیسلام لەسورەتی جیهادیەوە خۆی دەکاتەوە بەکوردستاندا،ئەنفال کێشەی پاکتاوی ڕەگەزیە لە سەدەی بیستدا، ئەمە لەکاتێکدایە کەدنیای مۆدێرن خۆی بەهەڵگری بەها و بیرڕواکانی سەدەی ڕۆشنگەری دەزانێت !!، ئەنفال کێشەی دنیای مۆدێرنە کەگاز دەبەخشێت بە وەحشیترین ڕژێمی دنیا و چاو لەکارەساتە مرۆیەکان دەنوقێنێت !! ئەمە و زۆری دیکە ، وەک نمونەیەک ، دەستەواژەی سەرەتاین کە خاڵی جیاکەورەی ئەنفال دەبێت لە کارەساتەکانی دیکەی ڕژێمی بەعس لە ئێراقدا، یاخود پرسیارکردن لەسەر مەشروعیەتی دەوڵەتی ئێراقی وەک یەکەیەکی بەزۆر داپەساوی دەوڵەتی بەسەر کوردو عەرەبدا،یاخود وەکو ئازیزم مەریوان ووریا قانع لەتێزیکیدا (ئەنفال وەک ئەگەرێک لەپێشماندا) دەبینێت، نەک وەک ڕابوردوویەک، ئەمەو زۆر مەسەلەی دیکە تێزی گرنگن کەنابێت وامەزندە بکەین پەیوەندی نیە بە کێشەی ئەنفالەوە!

دیاره ئێمه ناتوانین بڵێین هیچ نەکراوه بۆ ئەنفال ، ئەمه ڕایەکی هەڵەیه، بەڵام دەڵێین کەهەموو کارەکان نەگەیشتۆته ئاستی ئەو تراژیدیا مەزنه، ئەوەشی کەکراوه جگەلەو لاواندنەوەی میدیای کوردی و چەند ڕیپۆرتاژێکی لاواز نەبێت هیچی دیکه نەبووه، دەسەڵاتی کوردی تەواو کار دەکات لەسەر کردنی کارەساتی ئەنفال بەراڕەوەکانی پروپاگەنده و هیچی دیکه. ڕێکخراوی چاک کاری زۆر مەزن و باشی کردووه و موتابەعەی ووردو درشتی مەسەلەکان دەکەن،کەبەڕاستی قورسایەکی مێژوویان بۆ خۆیان پێکهێناوه، بەڵام بیرت نەچێت ئەم ڕێکخراوه لەلایەن سیاسەتی ڕەسمی کوردیەوه دژایەتی دەکرێت ، بۆنمونه دەسەڵاتی کوردی هەوڵدەدات بەرگری لەجاشەکان بکات، ڕێکخراوی چاک بەووردی نەیهێشتووه ئەو خاڵەی بەسەردا تێپەڕ بێت، باشتر وایه لەجیاتی دژایەتی کردنی ئەو ڕێکخراوه کەقورسایەکی گرنگی هەیه ، دەبووایه پشتگیری بکرانەیه!!. لەڕووی ئەدەبیاتەوه بەڕێز تەها بابانی دادوەر و هونەرمەند گرنگترین کتێبی نوسیوه لەسەر ئەنفال و قەڵاچۆی کورد بەعەرەبی بەناوی (دنیای ترسناکی کورد) ، هەر ئەو کتێبه کۆنسێپتی ئەرشیفکردنێکی یاسایی و مێژوویه کەدەبووایه چەندەها لیژنه و پسپۆڕی تایبەت تاوەکو ئێستا کاریان بۆ بکردایه، بەداخەوه ئەو بەتەنیا باڵ و بەو تەمەنه هەر ئەوەندەی پێدەکرێت، یاخود هەوڵەکانی بەڕێز دکتۆر نوری تاڵەبانی ، ئەمه و زۆر هەوڵدانی دیکه که زۆر جار لەبەر هۆی فەرامۆشکردنیان یان دژایەتیکردنیان سنووردا دەبن، سەیر لەوەدایه هەموو هەوڵه گرنگەکان لەدەرەوەی سیاسەتی ڕەسمی کوردیه. بائەز نمونەیەکت لەسەر دەزگا ڕەسمیەکانی کورد بۆ بهێنمەوه، کەناڵی تەلفیزۆنی فەیحا، له شەوی یازده لەسەر دوازدەی سێپتەمبەری 2006، لەسەر ئەنفال چاوپێکەوتنی لەگەڵ دەزگایەکی تایبەت بەئەنفال کرد لەسلێمانی ،کەدەزگایەکی ڕەسمی بوو ، جارێ باسی ئەوه ناکەم ئەوانەی کەقسەیان لەسەر دۆکۆمێنتەکان دەکرد ، عەرەبیەکەیان تەواو نەبوو !، جگەلەوەی هەموو ئەو دۆکۆمێنتانه لەفەردەی و دۆڵابی شڕ دا بوون، فەردەکان زۆر به فەرامۆشکراوی فڕێدرابوون و کەڵەکه کرابوون، ئەو فەردانه هەمووی دۆکۆمێنتی گرنگی دەست بەسەراگیراوی موخابەرات و ئەمن و دەزگا سەربازی و ئەمنیەکانی ڕژێم بوون!!. ئیدی لەوانەیه مۆرانه و کەڕوو سبەینێ زۆربەیان بفەوتێنێت . ئەمه مشتێکه لەخەروارێک.

نەبوونی ئەرشیفێکی دەوڵەمەندی دۆکۆمێنتاری ڕێگره لەبەردمی هەمووومان کەخەیاڵێکی دروستمان هەبێت بۆ ئەنفال ، نەبوونی دیکۆمێنتاریەکی ڕاست و ڕەوانه کەبگەڕێنەوه بۆی ، ئەنفال دەکاته گێڕانەوەیەکی پڕ قوڕگێکی گریاناوی و هیچی دیکه. ئیدی ووردەکاری دیکه بوونی نیه و ئاگادارنین ، یاخود بیستراوه و دیکۆمێنت نەکراوه ، بەڕای من پێویسته لەهەموو پارێزگایەک بنکەیەکی ڕەسمی بۆ ئەرشیفکردنی ئەنفال دابنرێت ، بۆ ئەوەی لەداهاتوودا بخرێته بەردەم هەموو توێژەرەو و ئەدیب و ڕۆژنامەنوسێک کەبیەوێت لەسەر ئەم بابەته کاربکات .. بوونی مۆزەخانەیەکی گەوره کەهەموو ئەم دیکۆمێنتانه لەخۆ بگرێت، بوونی قەبرسانی ڕەمزی ئەنفال لەهەموو شارێکی کوردستاندا، کردنی ئەنفال به بابەتێکی مێژوویی و له قوتابخانەکاندا بگوترێتەوه ، سێنتەرێکی مێژوویی و کولتوری و فیکری تەنها کاری کۆکردنەوه و موتابەعەی ئەم مەسەلەیه بێت.. ئەمه و زۆری دیکه دەتوانرێت پێشنیاربکرێت، گەر هاتوو بڕوامان بەوەهەبێت کەئێمه خودێکی هۆشمەندین لەمێژوودا...

پرسیار: ئایا ئەدەبی کوردی بە تەعریفە جیاوازەکانی ئێوەوە بۆ ئەدەب چەند بەرپرسیارە لەبەردەم بیرنەکردنەوە لە ئەنفال؟

ئیسماعیل حەمەئەمین: ئەمە پرسیارێکی جوانە ، پرسیارێکی گرنگە لەڕووی بیرکردنەوە لە کارەساتە مێژووییەکان و ئەدەب . بەڵام بائێمە لەچوارچێوەی ئەنفالدا بمێنینەوە، پرسیار بکەین لەمەڕ نەبوونی ئەدەب ، بەتایبەت من وەک ڕۆمانوسێک حەزدەکەم لەسەر ئەدەبی گێڕانەوە قسە بکەم، کەخۆی لە چیرۆک و نۆڤلێت و شانۆ و ئەدەبی بیرەوەریدا دەبینێتەوە ، دیارە شانۆ و سینەماش بەشێکی پابەندن بەهونەری نوسراوی گێڕانەوە. پرسیاری ئەوەی بۆچی ئەدەب ئەرکی تەواوی خۆی بەرامبەر ئەنفال بەجێ نەهێناوە، پرسیارێکی تەوەرەیە و دەکرێت گفتوگۆی هەمەلایەنەی لەسەر بکەین، بەڵام پێموایە گرنگترین هۆکار بەشێوەکی سەرەکی دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی کەئێمە خاوەنی ئەرشیفێکی دەوڵەمەند نین لەسەر ئەنفال ، تاوەکو خەیاڵی داهێنان بتوانێت کاری لەسەر بکات. ئەم خاڵەم لەوەڵامی پرسیارەکەی پێشووت باسکرد ، هەروەها هۆشمەندی مێژووگەرایی هێشتا لەنێو ئەدیبەکانماندا لەبازنەیەکی ڕووکەشی نەبێت زیاتر مامەڵەی لەگەڵدا نەکراوە ، چەند تەوەرەیەکن خۆیان پایەند دەکەن بەدۆزێکی نەتەوەچێتی و هەستی قوربانیەوە ، لەپێناو گەورەکردنی هەستی قوربانی لەنێو خەڵکدا. چاوێکی خێرا بەو هەموو ئەدەبە کاڵ و کرچە بخشێنە کەلەبۆنەکانی هەڵەبجە و ئەنفالدا دەگوترێن ، بزانە چەندی لەخانەی ئەدەبێکی باڵای خاوەن بەهای ئەدەبین، ئەوسا ئەو هەژاریەت بۆ دەردەکەوێت کەوێنەی ئەنفال لەوێنەیەک بۆ لاواندنەو نەبێت هیچی دیکەنیە. ئەمە هەموو لەو (خود)وە سەریهەڵداوە کە کارەساتەکانی نەتەوە تەنها لەڕوویەکی تراژیدیەوە دەبینێت ، بەبێئەوەی دەرک بە بەها ئەدەبیەکانی بکات، بەبێئەوەی بەهای ئەدەبی خۆی پێببەخشێت، بۆ ئەوەی زیاتر ئەم مەبەستەم ڕوون بکەمەوە نمونەیەکی بچوکت بۆ دێنمەوە، هەر شاعیرێک یان ئەدیبێک واهەست دەکات گەر لەبۆنەی ئەنفال و هەڵەبجەدا نەنوسێت ، ئەوا ناهەقی کردووە بەرامبەر ئەنفال!، ئیدی بەمجۆرە ئەنفال لەبۆنەکاندا سەر هەڵدەدات و هەر لەبۆنەکانیشدا وەک ئەدبێکی موناسەبە تێپەڕ دەبێت . ئەمە هەستکردنە بەلێپرسینەوە ، لە ڕۆحێکی دڵسۆزانەوە سەریهەڵداوە ، ئەمە شتێکە گومانی لێناکەین ، بەڵام ڕۆحی ئەدیبێک نیە خەمی ئەوەبێت لەڕێگەی دۆزینەوەی لایەنە نهێنیەکانی ڕووداوەکان ئیستاتیکا بدۆزێتەوە، ئەو بەسەر ئەو هەموو ڕەگەزە ووردانە تێپەڕ دەبێت و دەگیرسێتەوە بە لاواندنەوە ئەو ڕووداوانەی کەڕۆژانە دەیبیستین، تەجاوزێک نیە لەو وێنانەی ڕۆژانە لەمیدیاکانەوە دەیبینین و دەیبیستین . ئەدەبی کوردی ، بێگومان من باس لەو ئەدەبە گشتیە دەکەم کەلەچوارچێوەی دەزگای ڕەسمی و باودا بوونی هەیە، بەدووی پێکهێنەرە سەرەکیەکانی ڕووداوەکاندا ناگەڕێت ، بەڵکو بە کێشە ڕووکەشیەکانی ئەنفالەوە دەوەستێت، دیارە ئەم جۆرە ئەدەبە بەردەوام گوتار و تێکستەکانی ماڵپەڕ و تەلفیزۆنەکان و کۆڕی لاواندنەوەکانی پڕ کردووە، حزبی کوردی پشتگیری ئەم جۆرە ئەدەبە ڕووکەشیە دەکات، کەنەک خزمەت بەئەنفال ناکات بەڵکو بچوکی دەکاتەوە بۆ لاواندنەوەی سەرقەبران. دیارە ئەدەبێکی جیدی هەیە کەکاری خۆی لەسەر ئەنفال دەکات ، بەڵام ئەم ئەدەبەش گرفتێکی گەورەی لەبەردەمدایە ، ئەویش نەبوونی ئەرشیفێکی دەوڵەمەند خەیاڵ بتوانێت کاری خۆی لەسەر بکات، لەوانەیە ئێستا یەکێک بڵێت ، ئەو ئەرشیفە بۆ بێگانیەک پیویستە بۆ ئەدیبێکی کورد کەخۆی لەڕووداوەکاندا ژیاوە ئەوەندە پیویست نیە. بەپێچەوانەوە، هەتاوەکو ئێمە ئەرشیفی گەورەمان لەسەر ڕابوردوو لەبن دەستدا نەبێت ، ناتوانین گرێپچنی

چیرۆک و ڕۆمان و شانۆی لەسەر بینا بکەین، ناتوانین شانۆی چاکی لیَ بەرهەم بهێنین، باتۆزێکی دیکە ووردبمەوە ، بۆئەوەی خوێنەری ئەم دێڕانە زیاتر بخەمە بەردەم وێنەیەکی ڕوون نمونەیەکی بچوک دەهێنمەوە، گەر بمانەوێت شانۆیەک لەسەر هەڵەبجە بنوسین ، دەبێت ئێمە بزانین چ جۆرە گازێکی کیمیاوی بەکارهێنراوە و کاریگەریەکانی چیە، بۆنمونە هەندێکیان بۆنی خۆشیان لێدێت ، بۆنی میوەجات، یان سیر ، هەندێکیان مرۆڤ دەخاتە پێکەنین یان گریان ، هەندێکیان خورویەکی سەیر لەژێر پێستدا دروست دەکات تاوەکو هەموو لەش دەسوتێنێت، هەندێکیان مرۆ کوێر دەکات. ئەمانە بۆ دەرهێنەر و سینەمایی پێویستە بۆ ئەوەی بتوانێت کاراکتەرەکانی خۆی بجولێنیَ ، بۆ ڕۆمانوس گرنگە بۆ ئەوەی بتوانێت خەیاڵی خۆی لەسەر بینابکات، دیارە هیچ خەیاڵێک لەهیچەوە نایەت، بەهەمان شێوەش هەموو ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی تێکستێکی ئەدەبی و شیعری تەواو نابێت ، هەتاوەکو مانایەکی ئەدەبی تایبەت بەخۆی بەرهەم نەهێنێت، بەرهەمهێنانی مانا لەئەدەبدا جیاوازە وەک پرۆسەی بەرهەمهێنانی مانا لەتێکستی دیکەدا، بەڵام ئەوەی کەیارمەتی بەهەرمهێنانی مانای دەدات ، بوونی زانیاری تەواوە لەسەر ئەو مەسەلەیەی دەبێتە پرۆژەی نوسینمان، قەسیدە لەسەر ئەنفال و ئەدەبی ئەنفال و ڕۆمان و سینەما و چیرۆکی ئەنفال ، پێویستی بە خەیاڵێکی داهێنەرانەیە کەزاخاودراو بێت بە زانیاری و دۆکۆمێنت و هەموو گێڕانەوەکانی ئەم تراژیدیایە. لەهەمان کاتیشدا پێویستی بەخودێکی مێژووگەرایی هوشیارە کە ڕوانینێکی تیژبڕی جوداوازی هەبێت لەسەر لایەنە شاراوەکانی تراژیدیای ئەنفال، بەو سیفەتەی ، من پێموایە دەبێت هەمووان ئاوەها لە ئەنفال بڕوانین، کە (کارەساتێکی تاقانەیە) لە جیهاندا، ئەم فاکتەرانە بەگشتی هەژاندنی خەیاڵی داهێنەرانەیە ، لەهەمان کاتیشدا بەرپرسیارێتی بەرامبەر ئەنفال قوڵتر و هەمەلایەنگیر دەکات.

ئێمە نابێت بیرمان بچێت کەئەوە نەوەی ئێمەی هەشتاکانە کەلە جەنگی ئێراق و ئێران و شۆڕش و نوشستیەکانی ئەم دەڤەرەدا ژیاوین و بەشێکی زۆری یادەوەری ئێمە پڕێتی لەوێنەکانی ئەو زەمەنە، بەڵام بیرت نەچێت ئەوانەی لەناوەڕاست و کۆتایی هەشتاکان لەدایک بوون و ئێستا وەک نەوەی نویَ کار لەمەسەلەکولتوریەکان دەکەن و تێکستی ئەدەبی بەرهەمدێنن، ئەو نەوەیە ئەزمونێکی دیکەی ژیانی هەیە و ئەنفال لای ئەوان لەگێڕانەوە و بیستندا خۆی بەرجەستە دەکات ، ئیدی ئەو نەوەیە لەبەردەم هەڕەشەی لەبیرکردنی بەشێکی گرنگی ڕابوردووی خۆیەتی. لەوانەیە ئێمە بتوانین چەندەها وێنە و تێکست بەرهەمبهێنین ، چونکە ئەزمونی ئەنفال لەو ماوە زەمەنیەدا ئەزمونی سەرجەم میللەتی کوردبووە، لەبەر ئەوە ئێمە زاخاودراوین بەهەست و خورپە و خەون و کابوسەکانی ئەو زەمەنە و بەکەمێک قوڵبوونەوە لەیادەوەریمان دەتوانین زۆر لەسەر ئەنفال بنوسین..بەڵام نەوەی نویَ پێویستی بەتەواوی ڕاستیەکان هەیە بۆ ئەوەی بتوانێت جارێکی دیکە مانای تازە لەچوارچێوەی ئەدەبدا بەرهەمبهێنێت .

لەم دەستپێکانەوە ئەدەب لێپسراوێتی خۆی بەرامبەر ڕابوردوو پێکدەهێنێت، لەپەیوەندی بەدۆزی هەقیقەتەوە، لەپەیوەندی بەپرسی کراوەی مۆڕاڵ. لەپەیوەندی بە کێشەبەندیەکانی مرۆیی کوردەوە، لەپەیوەندی بە ڕۆحی کوردی لەنێو مێژوودا ، لەپەیوەندی نێوان گوتراو نەگوتراو ، بینراو و نەبینراو ، هەموو لایەنێکی چاکە و دیوێکی خراپە، لەپەیوەندی بەبرینداریەکانی مرۆڤی کوردەوە، لەپەیوەندیداری بە جوانیەکانی دنیای کوردی لەنێو هەموو ناشرینیەکی کارەساتدا، لەپەیوەندی ئەشق بەکارەساتەوە، لەپەیوەندی سروشت بە ئەنفالەوە، لەپەیوەندی ئاژەڵە هاودەمەکانی ئەنفال کراوەکان لەدوای ونبوونی

ئەنفالکراوەکان .. ئەمانە و زۆر دووری ئیستاتیکی دیکە کاتێک خۆی فۆرمولە دەکات کەلەبەردەم ئیرادەیەکدا بین بۆ تێگەیشتن لە ڕابوردوومان، کاتێک ئەم لێپسراوێتیە داهێنەر دەبێت لەئەدەبدا کەخۆی لەبەردەم ئەرشیفێکی گەورە ببینێتەوە بۆ ئەوەی بتوانێت خەیاڵی داهێنەرانەی کار لەسەر ئەو سرپە و خورپە و ووردەبیر و ڕووداو کەسانە بکات کەمێژوو لەبیری کردوون ، هەستکردن بەلێپسراوێتی بەرامبەر ئەنفال ، بەرامبەر چەندەها کێشەبەندی ئاوەها دەبێتەوە ، کەتەنها هەستکردن بەلێپسراوێتی بەس نابێت بۆ ئەوەی ئەدەبێکی باڵای شیعری و گێڕانەوەیی لەدووتوێی خۆیدا حەشاربدات، ئەز لەو بڕوایەدام گەر شکاندنی تینوێتی هەستکردن بەلێپسراوێتی بەو ئەدەبە کاڵ وکرچەی ئەمڕۆ بشکرێنرێت، ئەوا باشترە ئەو هەستە بوونی نەبێت .. هەستکردن بەلێپسراوێتی مانای بەرهەمهێنانی قەسیدەیەکە لەگێڕانەوەیەکی سادەی ئەنفالکراوێک ، سینەمایەکە لەتەنیاکەوتنی هەموو ئەو ئاژەڵ و درەختانەی بێ خاوەن مانەوە ..ئەمانەو زۆر ووردەکاری دیکە ڕەگەزە سەرەکیەکانی دواندنی ئەدەبن بۆ دنیا.. پێش ئەوەی باس لەهەستکردن بەلێپسراوێتی بکەین کەئەمەش خۆی لەخۆیدا بۆنی دیاریکردنی ئەرکێکی دیاریکراوە بۆ ئەدەب، با باس لەوە بکەین کەچۆن ئەنفال لەڕێگەی ئەرشیفکردنەوە بکەین بە ئیلهامبەخشی هونەرەجواەکان.

پرسیار: ئایا ئاستی ئەو ترسە شاراوەیەی لای ئینسانی کورد هەیە بەرامبەر کوردبوونی خۆی، ترسێکە خاوەنی هێزیکی ڕۆشنبیری وایە کە بتوانێت لە بری تۆڵە خۆی بکات بە هێزێک کە هەڵگری لێبوردن بێت. ئایا ئەم هێزە چەند دەستەڵاتی کوردی لیی بەرپرسیارەو و چەندیش کۆمەڵگەی کوردی و ڕۆشنبیرەکانی بەرپرسیارن لە پیشاندانی؟

ئیسماعیل حەمەئەمین : پرسیارەکەت هەمەلایەن و ئاڵۆز کردووە، بەڵام دەتوانێن شیبکەینەوە بۆ سەر ڕەگەزە ووردەکانی بۆئەوەی بتوانین هەموو ئەم پێکهاتە ئاڵۆزانەی وەکو (کوردبوون و ترس لەکوردبوون) و (هێزێکی ڕۆشنبیری) و (ترسێک خاوەنی هێزێکی ڕۆشنبیری) و لەدوایدا باس لەهاوکێشەی تۆڵە و لێبوردن دەکەیت!. هەرچەندە پرسیارەکەت زۆر ڕوون و ئاشکرا نەکردووە ، بەڵام دەتوانین لەوەڵامدانەوەیدا هەندێک بیروڕای لەسەر بگۆڕینەوە.

باس لەترسی مرۆی کورد دەکرێت بەرامبەر کوردبوونی خۆی ، من بەجیاوازی ئەم ڕایە ، پێموایە مرۆڤی کورد ئەوەندەی بە کوردبوونی خۆیەوە بەندە و سەرقاڵە وەک پێناسەیەک بۆ خۆی ، ئەوەندە بە ووردەکاریەکانی کوردبوونەوە سەرقاڵ نیە، نەک لێی بترسێت. بەپێچەوانەوە، کوردایەتی لەڕۆحێکی کوردیەوە سەریهەڵداوە بۆ سەلماندنی کوردبوونی خۆمان، کوردبوون ئەو پێناسەیە کەلەڕێگەی کوردایەتیەوە پێی دەگەین، هەر ئاوەهاش مرۆڤی کورد گەشتی خۆی لەگەڵ کوردبووندا دەستپێکردووە، پێشمەرگایەتی ترۆپکی کوردایەتی بووە، کوردبوونیش بە پێودانگەکانی خزمەتکردنی کوردایەتی خۆی بەرجەستەکردووە، ئەمە پەیوەندیەکی دیاری نێوان کوردبوون و مرۆڤی کوردە، ترس لەکوردبوون دیاردە نیە ، بەقەد ئەوەندەی مەجازێکی دوورە لە ڕاستیەکانی سەر زەوی. ئەوەی کێشەی ئێمەیە لەکوردبووندا ترس نیە ، بەڵکو ئەو پرسیارەیە کەکوردبوون بەسەر چەند تەوەرەی ژیاندا دابەش دەبێت! ، ئەوە کێشەی ئێمەیە کەنازانین کوردبوون چەندە مانای هەیە، هەندێک خەڵکان وامەزندە دەکەن بوونیان لەنێو پارتێکی سیاسی کوردیدا مانای کوردبوونی خۆیان دەسەلمێنێ ، بۆنمونە لەم ئەوروپایەدا بەشێکی زۆری کورد خۆیان بەحزبەکانەوە هەڵواسیوە، بەمەرجێک ئەوانە وەکو لایەنی ماتریاڵی پێویستیان بەحزب نیە، بەڵام کێشەی ئەوانە لەوەدایە

کەمەزندەی ئەوەندە دەکەن کەکوردبوون مانای داگیرکردنی خانەیەکی پێناسەیە لەچوارچێوەی حزبێکی کوردیدا. ئیدی موزیک و شانۆ و گفتوگۆ لەگەڵ میللەتانی دیکە لەڕێگەی ئەدەب و میهرەجانات و زۆر چالاکی دیکە، گرنگیەکی ئەو تۆی پێ نادرێت. تەنانەت زۆر جار لەخۆپیشاندانەکاندا بینیومە کەبەکوردی دروشمیان بەرزکردۆتەوە و بەکوردیش هوتافیان کێشاوە ، بەمەرجێک ئەو دروشمانە وەک ئەوە وەهایە کۆمەڵێک یابانی و چینی لەبەردەرکی سەرادا دروشم بەرزبکەنەوە و بەزمانی زکماکی خۆیان هوتاف بکێشن، کەچی سەیر لەوەدایە مەزندەی ئەوەش دەکەن کەکارێکی باشیان بۆ کورد و کوردایەتی کردووە!!. هەندێک وامەزندە دەکەن کە گەڕانەوە بۆ نەریت و خووەکانی زەمەنی دێرین و کۆنینە ، مانای پاراستنی پێناسەی کوردبوونێتی، هەندێکی دیکە وامەزندە دەکەن ژیان لەڕابوردووی پڕ شکۆی شۆڕشدا و ژیان لەنێو حەماسێکی کوێرانە بۆ ڕابوردوو ، دڵسۆزی و کوردبوونە. ئیدی لای زۆرمان گیرخواردن لەڕابوردووی خێڵ و نەریتەکانی ، گیرخواردنە لە ڕابوردووی پڕ شکۆ و دووبارەکردنەوەی لەژیانی ئێستادا ، یاخودمانای کوردبوون دەگەیەنێ ، ئەمانە و زۆری دیکە کێشەی مرۆیی کوردە لەگەڵ کوردبوونیدا، کەنازانێت چۆن کورد بێت و کوردبوون مانای چیە!. ئەمە ئەو پرسیارە جەوهەریە کەلەپەیوەندی نێوان کوردبوون و کوردا خۆی درێژدەکاتەوە.

هێزی ڕۆشنبیری و کوردبوون ، دیارە ئەمە دیسانەوە دەمانگەڕێنێتەوە بۆ پرسیاری نێوان ڕۆشنبیران و ڕۆڵیان لەکۆمەڵگەدا، دەمانگەڕێنێتەوە بۆ پرسیاری دۆزی ڕۆشنبیری لەنێو کایەجیاوازەکانی کۆمەڵگەی کوردیدا، بۆنمونە ڕەنگدانەوەی ڕۆشنبیری لەنێو گوتاری سیاسی و کۆمەڵایەتی ،لەنێو پێکهاتەی سایکۆلۆژی خەڵکاندا. میللەتانی ئەوروپی بەجیاوازی ئاستیانەوە ، بەپێی پێویستیان شارەزای کولت و تەوەرە گشتیەکانی ژیانی ڕۆشنبیری خۆیانن، هونەرمەند و نوسەر و ڕۆمانوسەکانیان دەناسن،شتێک موتابەعە دەکەن گەر هاتوو بەقوڵیش تێکست و زانیاریان لەبەردەستدا نەبێت.

ئێمە میلەتێکین بەداخەوە لەپەراوێزی ڕۆشنبیریدا دەژین ، نەک لەنێو کۆمەڵگەیەکدا کولتور ژیانی ڕۆحی هەڵسوڕێنێت، ئەمە ئیشکالیەتی هەموو نوسەرێکی جیدیە کەلەم نێوەندە خێڵگەرایدا بنوسێت، چاوێک بخشێنە بەو ماڵپەڕانەی هەمانە، چەندە تێکستی ماقوڵی تێدادەبینیتەوە؟!، تەنانەت ڕۆژنامەنوسەکان لەگرفتی ئاوەهادا دەژین، زۆرجار چاوپێکەتن لەگەڵ نوسەرێکدا سازدەدەن، بەبێئەوەی یەک تێکستی ئەویان خوێندبێتەوە!، بەتایبەت لەم چەند ساڵەی دوایدا هەموو یەکێک وەک ڕۆژنامەنوس و شاعیر و نوسەر خۆی پێشکەش دەکات. ئێمە لەنێو (ڕۆشنبیریەکی ساختە) دا دەژین، ئێمە لەنێو (ڕۆشنبیریەکی ڕوکەش) دا دەژین، دیارە ئەمە هۆکاری خۆی هەیە، یەکێک لەوانە زاڵبوونی (کولتوری خێڵە) بەسەر گوتاری سیاسی و کۆمەڵایەتی کوردیدا، ئێمە تائەوەندە ڕۆشنبیرین کەناچینە شوێنایەکی لێپرساوێتی سیاسی و ئیداریەوە ، لەوێوە لەپێناو موجامەلەی خێڵەکیەکان خوداحافیزی لەئەکتی ڕۆشنبیری دەکرێت،ئەوانەی ئەمڕۆ لەدەسەڵاتی کوردیدا خۆیان جێگیر کردووە، تائەوەندە کولتوریان لامەبەست بووە تاوەکو گەیشتونە پلەیەکی تایبەتی لێپسراوێتی. سیاسەت لەم دەڤەرەدا تاوەکو ئێستا بەدەست سیاسی خێڵەکیەوەیە، کەمەزندەی ئەوە دەکات خێڵەکایەتی و گوندایەتی مانای کوردڕەسەنی و کوردایەتی دەگرێتەوە، لێرەوە هەموو نوسینێک ڕێگەی پێدەدرێت بڵاوبکرێتەوە بەڵام کاریگەری نیە لەسەر دەسەڵاتی کوردی!!، ئەمە گەورەترین ئیشکالیەتە، چونکە سیاسەت لەمقەڕەکانەوە بەڕێوەدەبرێت، مقەڕەکانیش لەڕووی پێکهاتەی سایکۆلۆژی و کۆمەڵایەتیەوە لەکۆمەڵێک تەکیەی گەورە دەچن و لەوێوە

دەسەڵات بڕیار دەدا. ڕۆشنبیران دەچنە بەر قاپی دیوەخانان ، وەکو ئەفەندیەکی سەڕووت تەماشا دەکرێن، لەنەستی سیاسی کوردیدا ڕقێکی خێڵەکی هەیە بۆ هەموو گوتارێکی ڕۆشنبیری ، زۆرانبازی ئەفەندی و دەرەبەگ لەم دەڤەرەی ئێمەدا، لەفۆرمێکی دیکەدا بەردەوامە.
ئەفەندی کولتێکی ڕۆشنبیری زەمەنی خۆیان بوون، خێڵەکیەکان ڕێزیان لێدەگرتن ، بەڵام هەمیشە بەچاوی گومانەوە تەماشایان دەکردن، بەدگومانی هەبوو لەبەرامبەر مامۆستا و فەرمانبەری ئەو زەمەنە، هەمیشە هەوڵدراوە دەسەڵاتی ئەفەندی کەمبکرێتەوە، ئەمە جگەلەوەی زۆربەیان کڕدراون و پشی پشیان بۆکردوون بۆ ئەوەی بێنە بەردەم دیوەخانەکان.
هەمان وێنە ئەمڕۆ لەپەیوەندی نێوان حزبی کوردی و ڕۆشنبیران و نوسەراندا خۆی دەبینێتەوە، لەڕووی دەرکەوتن و فۆرمدا جواداوز لە ڕابوردووی گوندایەتی خۆی دەردەکەوێت، بەڵام لەجەوهەردا دووبارەبوونەوەی هەمان زۆرانبازیە. گەر هێزێکی ڕۆشنبیری لەکۆمەڵگەی کوردی بەو شێوەی بەڕێزت لەپرسیارەکەت باست لێوەکردووە بوونی هەبێت ، ئەوا ئێمە نەماندەهێشت دەسەڵاتی کوردی ئاوەها بەئاسانی یاری بەچارەنوس و سامان و مێژوومان بکات .!!
لەلایەکی دیکەوە دەتوانین بەڕێژەیی یەوە بڵێین: ئەم هێزە ڕۆشنبیریە لەدورستبووندایە، خۆشبەختانە دەبینین کەخەڵکان بەپێچەوانەی جارانەوە هەست بەقورسایی گوتاری ڕۆشنبیر دەکەن، بەڵام ئەم دۆزی ڕۆشنبیریە هێشتا لەپێگەیشتنایە و کاری خۆی کردووە، بەڵام هێشتا نەبۆتە گوتاری سیاسی لەمامەڵەی سیاسیدا . با نمونەیەک بهێنمەوە لەسەر ئەم قسەیەم ، کەڕۆشنبیری نەبۆتە گوتاری سیاسی لەمامەڵەی سیاسیدا: لەهەموو دنیادا ، سیاسەت هەرچیەک بێت ، کۆنزەڤاتیڤ بێت یاوەکو مۆدێرن ، یان لیبراڵ ..هتد، خاوەنی بەرنامەیەکی خۆیەتی ، خاوەنی ئەدەبیاتی خۆیەتی ، خاوەنی جێگیرە سیاسی و پرنسیبەکانی خۆیەتی ، هێڵی گشتی خۆی هەیە لەشێوازی بیرکردنەوە و تەنانەت شێوازی ژیانی خۆیان هەیە ، بۆنمونە سۆسیال کریستەکانی ئەڵمانیا زۆری گرنگی دەدەن بەخێزان و هانی خێزانداری دەدەن، یاخود گرنگی دەدەن بەکلاسیک لەڕووی مۆزەخانە و پێشانگا و موزیکەوە، بەپێچەوانەی ئەوانەوە سەوزەکان گرنگی بە ژینگە و باری کۆمەڵایەتی مۆدێرن دەدەن و زیاتر کراوەترن لەسەر هەمەجۆری کولتور لەنێو کۆمەڵگەی ئەڵمانی . ئەمە مانای بونی جیهانبینیە، مانای هەستکردنە بەقورسایی وشە و دەستەواژە و کاریگەری لەسەر خەڵکان، مانای مامەڵەکردن لەگەڵ ئیدیایەکان و گرنگیان لەسەر کۆمەڵگە و ژیانی ڕۆحی و سیاسی لەلایەن ئەو پارتە سیاسیانەوە خاڵێکی سێنترالی و ستراتیژی کارکردنیانە. کاتێک ئەمە جیاوازیە دەبینین لەنێوان سیاسەتمەدارێک و ئەوی دیکەدا، کاتێک قسەکردن و کردەبوون دەبێت بەیەک، کاتێک وشە قورسایی دەبێت، ئەوسا دەتوانین بڵێین کەهێزێکی ڕۆشنبیری هەیە چۆتە هەموو کون وکەلەبەرەکانی کۆمەڵگەوە. بەداخەوە ئەمە شتێکە لەکۆمەڵگەی کوردیدا هەستی پێناکەین، وشە لەگوتاری دەسەڵاتی خێڵەکیدا قورسایی و هەیبەتی نیە، بەڵکو وەکو هەموو خێڵکیەک، وشەیان بۆ شاعیری ژێر دەوار بەجێهێشتووە و خۆیان خەریکی شەڕی دەسەڵات و سامان کۆکردنەوەن.
لەدادگایکردنی سەدام و پیاوەکانی لە سەر مەسەلەی ئەنفالدا، دادوەر عەبدوڵا عامری بەئاشکرا بەسەدام دەڵێت تۆ دیکتاتۆر نیت !!، بەڵکو چواردەورەکەت دیکتاتۆرە . دیارە ئەم ڕایە لەتوێژینەوە لەسەر پەیدابوونی دیکتاتۆرەکان دەشێت بچێتە خانەی گفتوگۆوە، بەڵام لەدادگا و بەئامادەبوونی تاوانبار و دیکتاتۆر گووتنی کارەساتە !!، ئەمە وەکو ئەوە وەهایە

بەپیاوکوژ بڵێت تۆ پیاوکوژنیت، ئەمە لەکاتێکدایە کەسەرۆکی حکومەت و سەرۆکی دەوڵەت و هەموو سەرۆکەکان بەسەدام دەڵێن دیکتاتۆر!!. کاتێک ئەقڵی عەرەبی وەڵامی ئەو دەستەواژەیەی عامری ناداتەوە ، ئەوە لەدید و جیهانبینی پان عەبیزم و ئیسلامەوی خۆیەوە سەریهەڵداوە، بێدەنگی سیاسیەکانی ئەوان بنەمای خۆی هەیە. بەڵام کاتێک کورد بەو هەموو سەرۆک و سەرکردەیەوە وەڵامی ئەو دەستەواژە نادنەوە کە ئینکاری لەبوونی دیکتاتۆریەت دەکات، ئەوە مانای ئەوەیە کەدەسەڵاتی کوردی گاڵتەی بەدەستەواژە و وشەکان دێت ، مادامەکی زەرەدی ماتریاڵی ڕاستەوخۆی لێنادرێت!. پشتە وێنەی خێڵەکی لەبیرکردنەوەی سیاسی کوردیدا ، گرنگی بەو مەسەلە گرنگانە نادات، مادامەکی سوپای نایەتە سەر و بودجەی لێنابرێت!!.سەیر لەوەشدایە لەجیاتی ئەوەی دەسەڵاتی کوردی بەئاشکرا ڕەخنە لەدادوەری ئەنفال (عامری) بگرێت،(بێگومان جگەلەهەڵوێستی ڕێکخراوی چاک)، ئەوا جارێکی دیکە لەلایەن هەندێک لەعەرەبەکان بەتایبەت بەئاشکرا داوای لابردنی دەکەن و ئەوان توانیان پەراوێزی بکەن !! ، ئەی کەواتە ئەم هەموو سەرکردە کورد و سیاسەتمەدارە لەکوێ بوون؟!، گەر لەسەر ئەم مەسەلە گرنگانە تەسریح نەدەن ، ئەی کەی قسەدەکەن!! . ئەقڵی سیاسی خێڵەکی ئەقڵیەتێکە تەنها مامەڵە لەگەڵ مەترسی ڕاستەوخۆدا دەکات، بونەوەرێکە خاوەنی دیدێک نیە بۆ داهاتوو ، سەیرکە وا زیاتر لەپازدەساڵ بەسەر ئەزمونی حوکمی کوردیدا تێپەڕ بوو، هیچ پلانێکی پاشەڕۆژمان نەبینی کە لەماوە زەمەنیەدا جێبەجێکرابێت، بۆنمونە کارەبا دابین کردن لەو زەمەنەوە کێشەیە کەسنوری کوردستان زیاتر لە 40 ملێۆن دۆلاری پەیدا دەکرد، لەپێش سیازدەساڵ لەمەوبەروە ئەو کێشەیە بوونی هەیە، ئەم ئەقڵە تەنها سەرقاڵی جەنگەبچوکەکانی ناوخۆ و کێشەی بچوکە ، حکومەت دیوەخانێکی گەورەیە تەرازووی هێزەکانی خێڵی هاوسەنگ دەکاتەوە.. ئەمەیە غیابی گوتاری ڕۆشنبیری لە نێو هەموو کایەکانی کۆمەڵگەدا، ئەمەیە لاوازی گوتاری ڕۆشنبیر لەکۆمەڵگەی کوردیدا.

لێرەوە لەم غیابی هێزی ڕۆشنبیریە دەبێت بپرسین (لێبوردن و تۆڵە) لەکامە پێوانەوە سەرچاوەی خۆی هەڵدەگرێت، کوا ئەو هێزەی مانای لێبوردن دەزانێت چیە !! ، بەقەد ئەوەندەی لە تۆڵەی شەڕەبچوکانی خۆیدا دەژی ، لێبوردن چەمکێکە تەنها بەلێبوردنی ئەوی بەرامبەر کۆتایی نایەت ، بەڵکو بەشیتەڵکردنەوەی ڕابوردوو و هاوسەنگبوونەوەی هێزی ئێستا بەئازارەکانی ڕابوردوو خۆی تەواو دەکات، بەمانای ناکرێت ئێمە لێبوردنمان لەکاتێکدا هەبێت کەلاواز بین!،دەبێت ئێمە جوداوازی بکەین لەنێوان گوناهەکار و تاوانباردا، جیاوازی ئەم دووبونەوەرە دووری سیاسی و کۆمەڵایەتی و یاسایی خۆی هەیە. کاتێک ئێمە گوناهەکار لەبەرامبەر هەڵەکانی دانەنێن و پێی نەڵێین کە ووردەکارەیەکانی گوناهەکانت بەم شێوەیە بووە، هیچ سنورێک نامێنێت لەنێوان گوناهە و پاکبوونەوەدا. دەبێت گوناهەکار لەبەرامبەر گوناهەکانیدا دان بنێت بەگوناهەکانیدا، ئامادەکاربێت بۆ دەستپێکردنەوەی ژیانێکی نوێ بەپێی ئەو مەرجانەی کەژیانی نوێ پێویستی پێیەتی. بەم شێوەیە لێبوردن پرۆسەی کارکردنە لەسەر ڕابوردوو بەهەموو ماناکانیەوە، دادگایکردنێکی ئەخلاقیانەی ڕابوردووە بەهەموو ووردەکاریەکانیەوە، پۆلێنکردن و دیاریکردنی سنورەکانی گوناهە و تاوانە، بەڵام لێبوردن بەرامبەر تاوان خۆی لەخۆیدا دووبارە تاوانکردنە، ئازادکردنی پیاوکوژان مانای کوژرانی مرۆڤی بێتاوانی دیکەیە. لێبوردن دەبێت خاوەن کۆنسێپتێکی تایبەت بێت ، خاوەنی جیهانبینیەکی ئەخلاقی و پرنسیبی مۆڕاڵی خۆی بێت، ئەمە لێبوردن نیە کاتێک تۆ سەدەها جاش گەردن ئازاد دەکەی ، بەمەرجێک ئەوانە دەستیان سووربووە بەخوێنی ئازیزەکانمان،ئەمڕۆ لەبەردەمی خاوەن قوربانیانی و قوربانیەکاندا باڵەفشێیانە.

من ئەمەویت تاوەکو ئێستا لەو لێبوردنە سەیرە تێبگەم کە سیاسی کورد لەڕاپەڕیندا بۆ جاشەکان دەریکرد، باشە گەر کاریکی ستراتیژی بووایە ئەوە تێگەیشتنمان هەیە بۆی ، بەڵام جێکردنەوەیان لە شوێنە هەستیارەکانی دەسەڵات ولەخۆگرتنیان مانای چی دەگەیەنێت !!، ئەمە تێگەیشتنێکی ترسناکە بەرامبەر چەمکی لێبوردن. ئەمە مانای ئەوە نیە بە تۆڵە سەندنەوە و لەسێدارەدان کێشەکانی ڕابوردوو گۆڕەوشار دەبێت، نەخێر ، ئەمەش چەمکێکی پێچەوانەی لێبوردنە کەلەئێراقدا بەتایبەت ڕەگی مێژوویی خۆی هەیە، کەعەبدولکەریم قاسم هاتە سەرحوکم مەلیک فەیسەڵی کوشت، بەعسیەکان و قەومیەعەرەبەکان لەگەڵ هاتنیان بۆ سەر حوکم کەوتنە قەڵاچۆکردنی شیوعیەکان و عەبدولکەریم قاسمیان گولە بارانکرد، عەبدولسەلام عارف فڕۆکەکەی تەقیەوە، عەبدولڕەحمانی برای تاکە سەرۆکی عارفە کەبە ساغی وبەپێی خۆی وڵاتی بەجێهێشت، ئەویش هۆکارەکەی ئەوەبوو ، پیاوێکی ئەوەندە خومار و مەست بوو ،ئاگای لەچواردەوری نەبوو، لە 1968 وە تاوەکو ڕووخانی سەدام ، ئێمە لەمێژووی تۆڵە و تۆڵەکاریدا دەژین، دیارە هەموو کۆمەڵگەیەک لەژێر سێبەری سیاسی خێڵەکیەدا بژی ، چ تکریتی بن ، یان وەکو خێڵی کوردی بێت، یاوەکو ئەو سیاسەتە بێت کە خێڵەکیەت بەرجەستەدەکات، هەچ کامێک بێت لەم فۆرمانە، ئەوا تۆڵە سەندنەوە تاکە میتۆدە لەبەرامبەر نەیارانە سیاسیەکانیان. ئەوەی لەکولتوری خێڵ پەیڕەو دەکرێت زمانی ئەقڵانیەت و گفتوگۆ نیە ، بەڵکو زمانی هەڕەشە و ملکەچکردنی ئەوی بەرامبەر و لەدواجاریشدا تۆڵە سەندنەوەیە. کاتێک سەرۆک خێڵ لەتاوانبارێک دەبورێت ، ئیدی نەپرس دەکرێت بەخەڵک و نەکەسیش بۆی هەیە بڵێت بۆچی لێبوردن، ئەی کوا هاوسەنگی نێوان چاکەو خراپە، ئەی کوا مۆڕاڵێک لەم کۆمەڵگەیەدا کە ڕەش لەسپی جیابکاتەوە، ئێمە بەچ یاسایەکەوە بەندین، بەیاساکانی ئاین!!، گوناهباران دەخاتە جەهەنەمەوە پاشان لەوانەیە خوداوەند بیانبەخشێت، پابەندین بەیاسایەکی هیومانی !!، لەهەموو دنیاکدا هیومانیەت بۆ تاوانباران بەهاندانی تاوانکاری لەقەڵەمدەدرێت ، ئیدی نازانم ئەم لێبوردنە لەجاشەکان و ئەم بەرگریکردنەی دەسەڵاتی کوردی لەجاشەکان ، بەوەی ئەوان بەشداری ئەنفالیان نەکردووە، لەکامە چەمکی لێبوردنەوە سەریهەڵداوە؟ .!

لەنێوان کولتوری تۆڵە و کولتوری لێبوردندا ووردەکارەیەکی زۆر هەیە کەپێویستی بەپێداچوونەوەی فیکری و سیاسی ومێژوویی هەیە، دیارە گومان لەوەدا نیە کەکۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی بەگشتی تۆڵە سەندنەوە بەبەشێک لەعەدالەت و ئازایەتی تێدەگەن، کولتوری لێبوردن لەم کۆمەڵگە چەپێندراوانەدا کولتورێکی نامۆیە، کولتورێکە نەچۆتە گوتاری سیاسیەوە، هەروەها کۆمەڵگەش لەسوستێمی پەروەردیدا ئەوەندەی لەسەر بنەمای توندوتیژی جەستەیی و مەعنەوی خۆی بیناکردووە، ئەوەندە لێبوردنی بەلاوە مەبەست نیە. تێگەیشتن لە لێبوردن مانای تێگەیشتنە لە ئازادی بەهەموو ماناکانیەوە، بۆ یەکلاکردنەوەی ڕابوردوو و خەتهێنان بەژێریدا ، پێویستمان بە لێبوردنێکی ئەقڵانی هەیە ، نەک لێبوردنێکی خێڵەکی . بۆ ئەوەی لێبوردنێکی ئەقڵانی بکەینە کولتورێکی کۆمەڵایەتی ، پێویستمان بەئاوڕدانەوەیەکی هۆشمەندانە هەیە لەڕابوردوو، ئاوڕادنەوەیەک کەگوتاری ئەقڵ لەهەموو مامەڵەیەکی ژیانی کۆمەڵگەدا ئامادەگی هەبێت ، ئەمەش جارێکی دیکە ئەرکی ڕۆشنبیری و ڕۆشنبیرە لەپەیوەندی ناجێگیر و بەردەوامیدا لەگەڵ دەسەڵاتی ئاینی و سیاسی نێو کۆمەڵگەدا، پابەندن بەو خودە مێژوویە هوشیارەی نێو جەوهەری پرۆسەی ڕۆشنبیریدا، جیهانی ڕابوردوو تاوتوێ دەکات و چەمکەکانی وەک تۆڵە و لێبوردن لەگۆشەنیگایەکی ئەقڵانیەوە هەڵدەسەنگێنێت.

من پێموایە لێبوردنی جاشەکان و بەرگریکلێکردنینان لە بەردەم دادگایی ئەنفالدا، لێبوردنێکی خێڵەکیانە، دەسەڵاتی کوردی دەیەوێت بەلێبوردنێکی کولتوریانە بەئێمەی بفرۆشێتەوە، ئەم لێبوردنە لەجاشەکان وایکردووە کە سەرۆک جاشەکانی دوێنی پلەی هەستیاریان لەحکومەت و حزبەکاندا داگیربکەن، نەک ئەوەش بەڵکو لەڕۆژنامەکاندا گاڵتە بەدادگا دەکەن و هەندێکیشیان کتێبی قەبارە گەورەی دەنوسن و خۆیان لەهەمووان بە مەزڵومتر و کوردتر دەزانن !!.. ئەمە نائەقڵانترین و ترسناکترین لێبوردنە کەشەیتانەکان لەشەو ورۆژێکدا دەکاتە فریشتە.

ئەنفال تەنها بەلەسێدارەدانی تاوانباران کۆتایی نایەت، بەتۆڵە سەندنەوە ئاسەوارەکانی ناسڕێنەوە، بەڵکو بە لێبوردنێک کۆتایی پێدێت ، کەهەنگاوی سەرەتای گەڕاندنەوەی ژیانێکی پڕ کەرامەتە بۆ خێزانی ئەنفالکراوەکان ، بەخشینی هەموو هیوایەکە بۆ کەس وکاری ئەنفالکراوەکان بەژیانێکی نوێ ، کاتێک هەستدەکەم لێبوردن لەم دەڤەرەدا بوونی هەیە ، کە چیتر ئەنفالکراوەکان لە قوڕوچڵپاوی ئۆردوگاکاندا نەبینیم، کاتێک هەستدەکەم کەهێزێکی ڕۆشنبیری کاریگەی هەیە لەسەر گوتاری سیاسی ، کەدەبینین لەجیاتی تۆڵەسەندنەوە دادگایکردنێکی ئەخلاقی و عادیلانەی هەموو یەکێک دەکرێت کەدەستی هەبووە لەسوتانی گوڵە گەنمێکی ئەنفال.